Turkish Studies

Volume 14 Issue 6, 2019, p. 3381-3407

DOI: 10.29228/TurkishStudies.37872

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 30.09.2019

✓ Accepted/Kabul: 15.10.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (02.10.2019)-Referee 2 (10.10.2019)- Referee 3 (04.10.2019)

This article was checked by intihal.net.

SIYASAL SİSTEMLER BAĞLAMINDA SANSÜR KAVRAMI ÖRNEK OLAY: İLİŞTİRİLMİŞ GAZETECİLİK PRATİĞİ

Nargis ÖZGEN*

ÖZ

Medya, kapitalist toplumlarda devlet hegemonyasının en önemli unsurlarından birisidir. Devletler ideoloji ve yönetim anlayışlarını geniş kitlelere yaymak, ülke içerisinde birlik ve beraberlik oluşturabilmek adına medyayı etkin şekilde kullanmaya gayret gösterirler. ABD iletişim özgürlüğünü Anayasal güvenceye kavuşturmuş ve “kongre söz veya basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamaz” hükmü ile 1791 yılından beri dünyaya örnek teşkil etmiştir. Düşünce, ifade ve ifadeyi yayma konularında kongreye kanun yapma hakkını vermeyen bu değişiklik Amerika’daki özgürlüklerin bir göstergesi kabul edilebilir. Ancak medyaya uygulanan sansür yaptırımları anayasa ile güvence altına alınan basın özgürlüğü üzerinde kara bulutların dolaşmasına sebep olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nin gerçekleştirdiği son Irak işgali öncesinde, ABD ve müttefiklerince Irak’a demokrasi ve özgürlük götürme söylemi ile bütünleşen Irak’ta kitle imha silahları bulunduğu yönünde ortaya atılan iddia, Irak’a saldırının temel gerekçesi olarak gösterilmiştir. Ancak savaşın ilerleyen günlerinde bu iddianın asılsız olduğu ve Irak’ta kitle imha silahlarının bulunmadığının ortaya çıkması Amerika’nın medya aracılığı ile meşrulaştırdığı savaşının haksızlığını gündeme getirmiş ve propaganda, haberin manipülasyon ve dezenformasyonu, sansür gibi sıkça tartışılan konuları yeniden gündeme taşımıştır. Irak savaşı ve beraberinde getirdiği yeni kavramlar düşünüldüğünde sansür mekanizmasının nasıl şekil değiştirdiğini görmek mümkündür. Özellikle Embedded (İliştirilmiş) gazetecilik pratiği değerlendirildiğinde gazetecilere imzalatılan sözleşmelerin öndenetim mekanizmasını çalıştırdığını ve en açık biçimiyle sansür uygulandığını açıkça göstermektedir. Çalışma gazetecilerle görüşmeler yapılarak zenginleştirilmiş ve sansür mekanizmasının işleyiş biçimi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Basın Özgürlüğü, Sansür, İliştirilmiş Gazetecilik, Savaş Gazeteciliği.

* Dr., TMF Genel Sekreteri, E-posta: nargisozgen@gmail.com

CONCEPT OF CENSORSHIP IN THE CONTEXT OF POLITICAL SYSTEMS CASE STUDY: EMBEDDED JOURNALISM PRACTICE**ABSTRACT**

The media is one of the most important elements of the state hegemony in capitalist societies. States strive to use the media effectively in order to spread their ideology and understanding of governance to large masses and to create unity and togetherness within the country. The United States has made freedom of communication a constitutional guarantee and has set an example to the world since 1791 with the provision that "Congress cannot make laws limiting freedom of speech or the press." This amendment, which does not give Congress the right to legislate on matters of thought, expression, and dissemination of expression, can be considered a demonstration of freedoms in America. However, the censorship sanctions imposed on the media have caused dark clouds to circulate over the freedom of the press guaranteed by the Constitution. Prior to the recent invasion of Iraq by the United States, the claim made by the United States and its allies that there were weapons of mass destruction in Iraq, which was integrated with the rhetoric of bringing democracy and freedom to the country, has been cited as the main justification for the attack on Iraq. However, the fact that this claim was unfounded and that there were no weapons of mass destruction in Iraq later in the war brought up the injustice of America's war, which was legitimized through the media, and brought up frequently discussed issues such as propaganda, manipulation and disinformation of news, and censorship. Considering the Iraq War and the new concepts it brought with it, it is possible to see how the censorship mechanism changed shape. Especially when the practice of Embedded journalism is evaluated, it is clearly shown that the contracts signed by journalists operate the pre-supervision mechanism and that censorship is applied in its most explicit form. The study was enriched by interviews with journalists and the way the censorship mechanism works was evaluated.

STRUCTURED ABSTRACT

It is seen that the ways in which people legitimize their practices to establish and maintain sovereignty over each other in the historical process are different. Mass Media is becoming a manipulation tool while reaching countless people by taking advantage of the unlimited possibilities of developing technology. The duties, powers and responsibilities of the Mass Media which has the power to effectively influence the public in a short time, vary according to different political systems, and especially the definition of censorship is determined in accordance with the interest practices of these regimes. The liberal pluralist approaches which are widely affected by liberalism in the political sense, defend concepts such as freedom of expression, freedom of the press, richness of differences, equality of competition, fairness and objectivity, and define the role of the media as the fourth force in this direction and to take part in the control of political systems as the necessity of public service. The characteristics of economic and political systems are the main determinants of the regulation of the working

conditions of media systems. In the economies and political regimes that operate within the framework of the relatively free market understanding and political liberalization, the functioning of the media field in political regimes, the state of being a multiple power and power center, and its relations with other social force and power centers are shaped differently. In authoritarian or totalitarian regimes, the media space is shaped without negotiation, under the control of the holder of power, to perform tasks within the expected framework.

In terms of democracy, freedoms and political participation in the world, the most developed countries are in America and Europe. The struggle for democracy began in England in 1215 with Magna Carta, first in America and then found supporters in other European countries. The US has provided constitutional guarantee of freedom of communication and has set an example to the world since 1791 with the provision that “congress cannot make laws that restrict freedom of expression or press”. This change which does not give the congress the right to legislate on the dissemination of thought, expression and expression, can be regarded as an indicator of freedoms in America. However, this does not mean that media institutions and organizations have not been audited or pre-audited. Because in the absence of formal censorship, informal censorship show itself more severely. Power uses the media, which they see as the way to legitimize their actions, as psychological war tool in times of war which can be called periods of state of emergency. The process that began in 2003 with the occupation of Iraq by the United States is rich in terms of examples of media manipulation. The media reports that weapons of mass destruction existed in Iraq and America's discourse of bringing democracy and freedom to Iraq were communicated to the public through the media, and the justifications for war were shaped. This occupation also added a new concept to the journalism literature.

Although the emergence of embedded journalism dates back to a very long time, this practice of journalism is considered as a practice that emerged during the Second Iraq War. In the Falklands war, the control mechanisms that Teacher administration applies to journalists are the starting point for embedded journalism. The criticisms that come to the practice of embedded journalism are multifaceted. Discussions about conventions are not ethical and moral, journalists participating in the war with soldiers will lose their impartiality, they cannot be objective because of the difficulty of seeing the general result of the proximity to the news source, that journalists who ensure security with their “impartiality” during war periods are targeted, the military uniform they wear, they are used by the Pentagon as a propaganda tool and most importantly to be under the censorship mechanism have been continued today.

The practice provided journalists with the opportunity to monitor the war from within the US military, while journalists came to the fore with their pre-signed contracts. These conventions prevent the journalist from making any claim in the event of an unexpected situation and forbid the journalist from reporting on the course and future of the operation. This situation causes journalists who are deprived of military information to be kept under constant supervision and subject to a pre-audit before the publication of the news. When it comes to providing control, the

existence of censorship cannot be considered. The conventions contain the “review” condition of the Central Command or the commanders of the units. Therefore, it causes arbitrary preliminary audits, that is, censorship. The auditor can censor any news he finds objectionable.

Today, security conventions are signed by institutions that do not want to take the vital responsibility of journalists everywhere in the world. However, the existence of clauses that meet the pre-audit requirements in the content of the convention provides a clear indication that the US uses the concept of censorship to meet its definition in the Age of Enlightenment. This reveals the open censorship of a country that is a pioneer of freedoms. However, in the event that the Pentagon does not authorize broadcasting which may cause the journalist to self-censor, the exclusion of the journalist from the program poses a greater danger. Although some journalists think that the practice does not have sanction, for many journalists, this article creates a practice that is incompatible with freedom of communication. This causes the journalist to self-censor in order to maintain his position, even if the US government does not pre-audit by appearing to be an advocate of freedom of communication, since the journalist self-censors, the censorship mechanism still works. This information confirms the idea at the beginning of the study and constitutes a clear expression of how it manipulates the media in the name of justifying an unjust occupation for reasons of self-defense, weapons of mass destruction, freedom and democracy.

The Iraq War will go down in history, as it is the hardest for embedded journalists to access information under the control of the United States, and on the other hand, independent journalists under the threat of the Iraqi Ministry of Information. This two-way audit has resulted in the public's lack of sound information about what has happened in the Iraq War despite the years passed.

Keywords: United States, Freedom Of The Press, Censorship, Embedded Journalism, War Journalism.

Giriş

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte, toplumun şekillenmesinde, küresel faaliyetlerde daha büyük roller üstlenen medyanın ekonomik, siyasal, toplumsal alanlar üzerindeki etkisi de artarak devam etmektedir. Murdock, modernleşmeyle beraber dünyada ortaya çıkan üç temel değişime değinir. Bunlar: üretimin örgütlenmesi, zor kullanımının ve siyasal egemenliğin örgütlenmesi, söylem, temsil ve bilişin örgütlenmesidir. Ona göre, bu aşamada medya yalnızca ekonomik ve siyasal örgütlenmenin yeni biçimleriyle bağlantılar kuran sıfatıyla değil, bu değişimlerin anlamlarını kamusal olarak temsil edilmesinin ve tartışılmasının başlıca araçları sıfatıyla, ortaya çıkan toplumsal ve kültürel düzenin oluşmasına yardımcı olmak konusunda kilit rol oynamaktadır (Murdock, 1999: 437-438).

İster medya, ister yazılı ve görsel işitsel medya, ister kitle iletişim araçları olarak adlandırılın bu konuda ortak birliğe varılmış tek nokta vardır. Gümüşsuyu'na göre, etkilerinin çok yönlü olduğu konusunda ortak bir görüş bulunmasına rağmen bu etkilerin tam olarak neler olduğu konusunda birliğe henüz varılmamıştır (Gümüşsuyu vd., 2009: 278). Ancak etkileri tartışılmaya devam edilen medyanın sorumlulukları açıktır. Demir'in de belirttiği üzere, toplumun eğitilmesine, bilgilendirilmesine, haberdar edilmesine, boş zamanlarının en iyi şekilde değerlendirilmesine ve sağlıklı bir kamuoyunun oluşturulmasına olan katkısı dikkate alındığında, medyanın kamu hizmeti niteliğinde önemli

sorumluluklara sahip olduğu söylenebilir. Medyanın, kamuoyunun düşünce ve eleştirilerinin yöneticilere ulaştırılabilmesini ve yöneticilerin mesajlarının da kamuoyuna iletilebilmesini sağlayarak, yönetilenle yöneten arasında bir köprü vazifesi görebilmesi, kitle iletişim araçlarını günümüzde demokrasinin ve özgürlüklerin en önemli güvencesi durumuna getirmiştir (Demir, 1998: 5). Bu sorumluluklar dahilinde, demokratik yönetim sistemine sahip toplumlarda, toplum kültürünün şekillenmesinde büyük etkiye sahip olan medya yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra “dördüncü kuvvet” olarak nitelendirilmektedir. Özellikle küreselleşmenin etkisi altında şekillenen holdingleşme ve medya sahipliği kavramının yaygınlaşmasıyla bu yargı yoğun kuşku ve eleştirilerle karşılaşırsa da medyanın siyasal sistem içindeki rolü önemini korumaktadır. Kamuoyu oluşturma ve devamlılığını sağlama yönünde, yönetim ve siyasal sistemler için meşrulaştırma aracı olan bu gücün çeşitli yollarla denetim altına alınmak istenmesi şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla medya, daha önce de belirtildiği üzere, toplumsal biçimlenmenin üç düzeyinin (ekonomik, siyasal, toplumsal) farklı ölçeklerde iktidarla kesiştiği ayrıcalıklı bir konumlanma noktasını işgal etmektedir. Bu kesişme medyanın siyasal işlevleri arasında tanımlanırken aynı zamanda, siyasal seçkinlerinin, üzerinde güç odakları oluşturarak, çıkar ilişkilerini güçlendirmeleri açısından da çoğu zaman birincil konuma yerleşmektedir. Cuilenburg’a göre:

“Toplumsal iletişimin siyasal işlevi demokrasiyle ilişkilidir. Siyasal alanda hükümetler vatandaşlarla iletişim kurmak ve diğer taraftan dilekleri, tercihleri ve görüşleri toplayıp değerlendirmek zorundadır. Demokratik siyasal kurumlar bilgi alışverişi ve farklı görüşlerin -daha ziyade aşağıdan yukarıya- ifade edilebilmesi için vardır. Bütün bir siyasi mekanizma, özellikle taraftar, destek ve oy için mücadele eden siyasi partiler, vatandaşların ne şekilde olursa olsun katılabilecekleri iletişim olmaksızın işlev göremezler” (ilef.ankara.edu.tr, 2013)

Bu bağlamda siyasal sistemin devamlılığını sağlamak ve korumak için medyaya ihtiyaç duyulması iktidar odaklarıyla kamuoyu arasında köprü vazifesi görüyor olmasından ve demokratik sürecin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Medyanın kamu üzerindeki gücü zaman zaman iktidar seçkinleri tarafından yönlendirilmeye çalışmasını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla siyasal rejimler bağlamında medyanın rolü ve etkinliği üzerinde durmak çalışmamız açısından son derece aydınlatıcı olacaktır. Bununla birlikte propaganda kavramı, yönlendirmenin önemi açısından işlenecek ve genel hatlarıyla açıklanacaktır.

Amerika’nın gerçekleştirdiği Irak işgali ve beraberinde getirdiği yeni kavramlar düşünüldüğünde sansür mekanizmasının nasıl şekil değiştirdiğini görmek mümkündür. Mills’e göre, bugün, ekonominin ve siyasal organın ayrı ayrı olduğu günler geride kalmış; politika ve para kazanma olanakları açısından ordunun, siyasetin ve ekonominin gücünün birden iç içe girdiği yeni bir döneme girilmiştir (Mills, 1974: 13). Pentagon’un, Körfez savaşlarında hayata geçirdiği akreditasyon ve havuz (pool) uygulamalarının yanına, Irak Savaşı ile yeniden gündeme gelen “iliştirilmiş gazetecilik” uygulaması, ABD’deki, Mills’in, “iktidar seçkinleri” olarak nitelediği “siyasi”, “ekonomik” ve “askeri” iktidarların pratiği olarak göze çarpmaktadır.

Sansürün tarih içindeki yeri ve günümüzdeki uygulanma koşulları bu bağlamda önem kazanmaktadır. Tartışılan konu gazetecinin iktidar seçkinlerinden özellikle askeri iktidara olan bağımlılığıdır. Bu savaşta uygulanan sansür güvenlik gerekçesiyle açıklanmaktadır. Bir orduyla birlikte hareket etmenin psikolojik değerlendirilmesinin yapılması ve oto kontrol açısından irdelenmesi gerekmektedir. Bu savaşta gazetecilerin çok yönlü bir sansüre maruz kalıp kalmadığı ortaya çıkarılması gereken önemli bir sorundur.

Irak savaşında bir gazetecilik pratiği olan iliştirilmiş gazeteciliğin çift taraflı sansüre ne kadar açık olduğunu araştırmayı amaçlayan bu çalışma, önde gelen savunucuları Noam Chomsky ve Edward S. Herman’ın olan “Medya Propaganda Modeli” çerçevesinde değerlendirilecektir. Erdoğan’ın da belirttiği üzere:

“Marksist ve Marksist yönelimli yaklaşımlar içinde, medyanın kasıtlı propaganda aracı olarak kullanıldığı ve içte egemenliği ve dışta emperyalizmi desteklediği görüşü, gerçi Marksistler tarafından indirgeme olarak ve basit olarak yorumlanır, fakat medya faaliyetlerinin propagandacı yanının su yüzüne çıkarılmasında önemli bir yaklaşımdır.” (İrfan ve Korkmaz, 2002: 344-345)

Aynı zamanda kamu desteği sağlamak ve kamu bilinci oluşturmak amacıyla psikolojik kampanyalarda ve hükümet propagandalarında siyasi liderler tarafından medya bir araç olarak kullanılmaktadır:

“Medyanın sadece çatışmaların çözümüne katkıda bulunabildiği değil, savaş ve çatışmaların yürütülmesini de yönlendirebildiği gözlemlenmektedir. Bir savaşın sebep ve sonuçları analiz edilirken, medyanın izleme rolünün yanı sıra, sadece bir tarafı destekleyerek propagandacı rolü oynayabildiği de bilinmektedir. Askeri güçler veya hükümetler kendi ulusal kamuoylarını oluşturmak ve savaşa örtülü destek sağlamak amacıyla kendi lehlerinde haber yapmaları için gazetecilere baskı uygulayabilirler, onları yanlış bilgilendirebilirler veya yönlendirebilirler”. (RTÜK, 2005)

Irak Savaşı’nda iliştilmiş gazeteciliğin, bu tür amaçların yerine getirilebildiği bir ortam oluşturduğu ve iliştilmiş gazetecilerin askeri makamların kendilerine verdikleri bilgiler doğrultusunda haber yapmak zorunda kaldıkları, aynı zamanda birlik komutanlarının onayladığı ölçüde görüntü veya fotoğraf verebildikleri, bir başka deyişle; bu savaşta askeri makamların gazetecileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştıkları iddiaları, basında etik bir tartışma yaratmıştır. İşte bu noktada sansür ve iliştilmiş gazetecilik kavramlarının birbirleriyle ilişkilendirilebilecek bir incelemeye konu olması önem kazanmaktadır.

1. Siyasal Rejimler ve Medya Sistemleri

Tarihsel arenada medyanın kavram, kuram ve süreçler olarak analiz edilmesinde ya da değerlendirilmesinde iki temel yaklaşım yön vermektedir. Aynı başlıklar altında yer verilmesi de çalışmamız açısından bu yaklaşımlara kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Bunlardan ilki daha çok Amerikan bilimsel araştırma ve çalışma geleneğinden gelen, liberal çoğulcu yönelimli, “ana damar” ya da “ana akım” yaklaşımıdır. İkincisi ise ele aldığı konuyu daha çok tarihsel, toplumsal, sınıfsal gibi bütüncül boyutlarıyla değerlendiren “eleştirel yaklaşım”dır.

Siyasal anlamda liberalizmden geniş ölçüde etkilenen liberal çoğulcu yaklaşımlar ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, farklılıkların zenginliği, rekabet eşitliği, adillik, nesnellik gibi kavramları savunmakta, medyanın bu yönde dördüncü kuvvet olarak işlev görmesi ve siyasal sistemlerin denetlenmesinde görev almasını kamusal hizmetin gereği olarak tanımlamaktadırlar. Küçük’e göre, liberal çoğulcu yaklaşımlar açısından değerlendirildiğinde toplum ve medya arasındaki ilişki karşılıklıdır. Medyanın kurumsal yapılanması, yayın politikası ve içeriğinin belirlenmesi toplumun genel kültürüne, beklentilerine, eğilimlerine göre belirlenir. Dolayısıyla toplum medyanın yapısı ve işleyişi üzerinde dolaylı da olsa bir belirleyici etken olarak görülebilir. Bu anlayışa göre medya, uzun süre toplumsal durumu yansıtan bir “ayna” olarak yorumlanmıştır. Medya belirli konulara dikkat çekerek, tartışmalı konularda kamuoyu oluşumuna yardım ederek ya da denetim ve eleştiri yaparak toplumsal gelişime ve değişime katkıda bulunur, denilmiştir. Böylelikle karşılıklı ilişki döngüsel olarak devam eder. Çoğulcu bakış açısı, toplumu her zaman eşit güçlerin rekabet halinde olduğu, iktidarın başat bir merkezin elinde bulunmadığı bir alan olarak tanımlamış ve bu bakımdan medya kuruluşları da devletten, siyasi partilerden, baskı gruplarından bağımsız, özerk kuruluşlar olarak değerlendirilmiştir (Küçük, 1999: 333). Dolayısıyla liberal çoğulcu yaklaşıma göre medya demokratik siyasal sistemlerin sağlıklı bir şekilde işlevlerini yürütebilmeleri açısından gereklilik arz etmektedir. Kamuoyu siyasal iktidarın icraatlarından bu yolla haberdar olmakta ve özgür iradesiyle yön vermeye katkıda bulunmaktadır. Vural’ın da belirttiği üzere, toplumu bilgilendiren, haberdar eden, eğiten, eğlendiren,

tartışmalı kamusal sorunlar hakkında bireylerin kamuoyuna katılmasını sağlayan ve bununla birlikte yönetimi toplum adına denetleyen bir medya anlayışı söz konusudur (Vural, 1994: 21). Bu yaklaşımıyla uyumlu olarak liberal çoğulcu kuram izleyicileri pasif ve kontrol edilen bireyler değil, iletişim sürecine aktif katılan bireyler olarak kabul eder ve toplumu farklı çıkar gruplarının oluşturduğu parçalar olarak görür (Tılınç, 1998: 24).

Eleştirel yaklaşım savunucularına göre, uluslararası iletişim kanalları ve medya dünya ölçeğinde baskın kültürleri daha yaygın hale getirerek alt kültürleri yok etmekte ve emperyalist güçlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Eleştirel yaklaşımların söylemiyle yürütülen iletişim araştırmalarında iletişim toplumsal bir süreç olarak ele alınmıştır. Kitle iletişim araçları üzerine yapılan incelemelerde kuram tek başına bir sistem olarak değil genel toplumsal sistemin bir parçası olarak değerlendirilerek yaklaşmıştır (Yumlu, 1994: 57). Toplumsal sürecin bir parçası olarak görülürken daha genel bir bakış açısı öngörmektedir.

Eleştirel yaklaşımlar bağlamında bakıldığında medya, toplumsal, siyasal, ekonomik iktidar odaklarının ve elitlerin, kendi kurdukları mevcut sistemin devamlığını sağlayacak, statükoyu koruyacak, toplumu dönüştürecek en önemli araçlardan biridir (Mills, 1974: 16). Bu nedenle İnal'ın da üzerinde durduğu gibi, medya dördüncü güç olamaz. Bunun yerine kitle iletişim araçları var olan egemen ideolojik söylemlere özellikle zamansal sınırlılıklar (İnal, 1994: 157-159) nedeniyle düzenli olarak yer vererek inanılabilirliklerini kendi söylemleri içinde tekrar kurarlar. Her ne kadar kitle iletişim araçlarının içeriklerinde ve özellikle de haber metinlerinde bir nevi çeşitlilik varmış gibi gözükse de, aslında farklı söylemler güvenilir kaynakların söylemleri (güvenilir kaynaklar dahilinde “uzman” olarak tanımlanan kişileri, çeşitli kurumların önde gelen kişilerini, iş adamlarını, hükümetten üst düzey yetkilileri ve örgütlenmiş baskı gruplarını sayabiliriz) içinde erir ve sonuç olarak metnin içinde iktidar sahibi kişi ve kurumların durum tanımları ön plana çıkar (İnal, 1994: 157-159).

Dolayısıyla eleştirel yaklaşıma dahil olan araştırmalar, yapı, örgüt, toplumsal bileşenler, tarihi süreçleri dikkate almaktadır. Aynı zamanda eleştirel yaklaşımlara göre yürütülen araştırmalar alanda ortaya konulan temel varsayımları sorgulamakta ve konuya dair alternatif düzenlemeleri de önermektedir (Yumlu, 1994: 57). Liberal çoğulcu yaklaşıma eleştirel bir bakış açısı getiren bu yaklaşımlar medyanın sahiplik bağları etrafında şekillendiği durumlarda iktidar seçkinlerinin çıkar ilişkilerine hizmet etmekten öteye gidememektedir. Küçük'e göre, medyaya dair her iki yaklaşımın da tarihsel gelişim süreçleri içerisinde birbirini etkileyecek aşamalar kaydedtiği, araştırmacıların kavramsallaştırma farklılıkları sebebiyle tam bir yöndeşme (benzeşme) mümkün görülme de zaman içerisinde önemli bir benzeşim yaşanacağı kabul edilmektedir (Küçük, 1999: 333).

Medya ve siyasal iktidar odakları irdelenirken medyanın siyasal iktidarla olan ilişkilerinde sergilediği aktif ve/veya pasif konumlanışına dikkat çekmekte fayda vardır. Medyanın aktif konumuna değinen Danışman'a göre, çağdaş demokratik rejimlerde medyanın etkin gücü denetim, eleştiri, teşhir ve bilirkişilik özelliğindeki sürekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, medyanın bu işlevlerini yerine getirebilmesi öncelikle geniş kitlelere ulaşarak kamuoyunu oluşturmasıyla sağlanabilmektedir (Danışman, 1982: 43). Bu tutum basının yerine getirmesi gereken işlevler dahilinde bir tutum olarak düşünülebilir. Ekonomik kaygılarla hareket eden siyasi güç odaklarının zaman zaman kendi çıkarları uğruna medyaya sansür ya da kontrol uyguladıklarına tanık olduğuna vurgu yapan Kavaklı'ya göre, ekonomik tekelleşme ya da siyasal tekelleşme yani az sayıda kişi ya da özel gruplar veya devlet yöneticilerinin egemenliği altında kalan basın işlevini yerine getirmede zorlanmaktadır (Kavaklı, 1993: 33). Bu durumda basının pasifleştirilerek görevlerini yerine getirmesi ve yetkilerini kullanması kısıtlanmaktadır ki bu eylem demokratik yaşam dinamikleriyle bağdaşmamaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde medyanın türü, konumu, işlevleri, mülkiyeti ve kontrol biçimlerine ilişkin farklı kuramlar ortaya konulmuştur. Çalışmamız açısından bizi ilgilendiren boyutu, daha çok siyasi rejimin, medya sisteminin, medya mülkiyetinin özellikleri dolayısıyla bu açıdan bir yönelme tercih edilmiştir. Toplumsal alanda kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışıyla, aralıksız tartışma konusu

olan etkilerinin konu edilmesi ve gücünden yararlanma isteği farklı odakları farklı yollarla bu araca sahip olma ve sahipliği sürdürme çabasına yöneltmiştir. Dünyada iletişim sektöründe yoğunlaşma ve finansal hareketlerin hız kazanmasıyla birlikte, devletin iktisadi alandaki düzenleyici rolünün azaltılması gerektiğine vurgu yapan yapan neoliberalizmin temel ekonomik ve siyasi çerçevesini belirleyen değişim, iletişim alanında: “Devletlerin elindeki kamu kuruluşlarının özel kesime satılması, kamu yayıncılığı yapan kurumların yanında ticari özel yayıncılara da izin verilmesi veya farklı sermaye kesimlerinin oluşturduğu konsorsiyumların yeni özel yayıncılık kurumları için ihaleye girmeleri yoluyla görünür hale gelmiştir” (Geray, 2003: 74).

Ekonomik ve siyasi sistemlerin özellikleri medya sistemlerinin işleyiş koşullarının, bu alanın düzenlenişinin temel belirleyenleridir. Görece hakim olan serbest piyasa anlayışı ve siyasi liberalizasyon çerçevesinde yol alan ekonomilerde, siyasi rejimlerde medya alanının işleyişi, çoklu bir güç ve iktidar odağı olma hali, diğer toplumsal güç ve iktidar odaklarıyla ilişkileri farklı şekillenmektedir. Otoriter ya da totaliter rejimlerde, medya alanı müzakeresiz bir biçimde, gücü elinde bulunduranın kontrolünde, beklenen çerçevede görevler yerine getirmek üzere biçimlendirilmiştir. Demokratik ülkelerin birçoğunda sosyal devlet ya da refah devleti anlayışı düzleminde, yayıncılık alanında kamu hizmeti yayıncılığına önem verilirken, bu anlayışı otoriter rejimlerdeki medya anlayışının çerçevesi içine yerleştirmez.

Otoriter rejimlerdeki medya sistemlerinin özelliklerine geçmeden önce otoriter kuramın özelliklerini ele almak, totaliter rejimlerden farkını ifade etmek gerekmektedir. Mutlusu’ya göre, otoriter rejimlerde, yöneticiler (totaliter rejimlerden farklı olarak, siyasilerden değil) halkın geri kalanından farklı bürokratlardan, uzmanlardan ve polis mensuplarından oluşan bir kadroya dayanırlar. Otoriter rejimlerde halkın, kendi kişisel hayatları ve işleri dışında kendilerini toplum hayatına aktif biçimde katılan kişiler olarak hissetme şansları ya hiç yoktur ya da pek azdır. Çünkü otoriter rejimler, toplumun geniş kesimlerini siyaset ve yönetimden uzak tutmayı başarabildikleri sürece varlıklarını devam ettirebilirler. Bu nedenle, otoriter rejimler toplumsal örgütlenmeleri çeşitli yollarla engelleyerek ve yasaklayarak toplumun depolitizasyonunu amaçlarlar. Rejimin sürmesi toplumun mevcut dengesinin devam ettirilmesine bağlı olduğu için de, merkezîyetçi bir kamu yönetimi aracılığıyla toplumu kontrol altında tutmaya, toplumun stabilizasyonunu sağlamaya çalışırlar (Mutlusu, 2001: 88). Bu rejimlerde katılımcı bir sistemden söz etmek mümkün değildir. Merkezi koşullarda belirlenen icraatlar, üstten dayatılarak, yaptırımlarla, gerektiğinde baskıcı koşullarda, bireylerin hak ve özgürlükleri bağlamları düşünülmeden uygulanmaktadır.

Parla’ya göre, totaliter sistem, organizmacı devlet teorisine dayanır. Bu teorinin temel önermesi olan, “devlet teşkilatlanmış millettir” ve “her şey devlet içinde ve devlet içindir, hiçbir şey devlet dışında değildir” anlayışı, devlet kontrolü dışında toplumsal örgütlenmelere izin vermez. Totaliter ideoloji, devleti toplumun ve bireylerin üstünde bir konuma yerleştirir (Parla, 1986: 108-109). Totaliter rejimlerde devletin ideolojik uygulamalarını gerçekleştirmeye yönelik siyasal katılım teşvik edilmektedir, ancak otoriter rejimler toplumu çeşitli biçimlerde devlet yönetiminden uzak tutmaya çalışmaktadır. Bu aşamada eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) örneği verilebilir. Eski Sovyetler Birliği’nde devlet kontrolü altında siyasal katılım teşvik edilmiş, hatta zaman zaman zorlama yoluna gidilmiştir. Bunun sebebi totaliter rejimlerin devamının sağlanabilmesi için, ideolojinin gerçekleşmesi yönünde vatandaşlarına görev atfetmesinden kaynaklanmaktadır.

1.1. Otoriter Kuram

Basının özel girişimcilerin elinde olduğu, buna karşın siyasi iktidara bağımlı kılındığı monarşik sistemlerde otoriter kuram uzun süre uygulanmıştır. Dolayısıyla kuramın en belirgin özelliği, basının gerektiğinde zorla da olsa siyasi erke bağıntılı kılınarak onun çıkarlarına hizmet eden ve sürekliliğinin sağlanmasına yönelik faaliyet gösteren bir araç olması olarak ifade edilebilir (Üstlek, 2007: 21). Hükümdarın otoritesini sarsan hiçbir yayına izin verilemez, geçerli ahlaki ve politik değerlere karşı

işlenen suçlardan medya kaçınmalıdır, otoriteye karşı davranışlar resmi politikanın dışına çıkma, ahlaki değerlere karşı gelme suç niteliği taşır ve en önemlisi de yapı içerisinde “sansür”e büyük önem atfedilir (Demir, 2007: 34). Mc Quail’e göre, otoriter kuram “sansür”ü haklı bulmaktadır. Baskıcı kuramın yansıtılması ya da zorlama yoluyla kabul ettirilme şekilleri çok çeşitlidir; yasama yoluna başvurma, üretim üzerinde doğrudan devlet kontrolü, düzenlemeler, vergilendirme ya da ekonomik müeyyideler (yabancı medya ithalinin kontrolü, editoryal personelin devlet onayından geçirilmesi, basının geçici olarak engellenmesi) gibi (Mcquail, 1994: 121). Kuram her türlü medya denetimini siyasal iktidar odaklarına bırakmaktadır. İktidar seçkinlerinden oluşan küçük bir azınlık grubun elinde olan medya, iktidar tarafından eylemlerinin meşru kılınması ve mevcut durumun devamının sağlanması açısından propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

1.2. Liberal Kuram

Klasik liberalizm 17. ve 18. Yüzyılda şekillenmiş siyasal bir teoridir. Siyasal bir doktrin olarak liberalizmin temel amacı, negatif bir değer olarak bireysel özgürlüğün güvence altına alındığı, devletin fonksiyonlarının adâlet ve güvenlik hizmetleriyle sınırlandırıldığı barışçıl bir toplumsal düzene ulaşmaktır (Taner ve Yayla, 2018: 8). Liberalizmin doğup gelişmesiyle birlikte liberal kuramın kendine dayanak bulduğu temel ilkeler de şekillenmeye başlar. Demir’e göre, liberal kuram kapsamında kitle iletişim araçlarının temel işlevi, toplumu olup bitenlerden haberdar etmek, eğlendirmek, satış ve reklam yoluyla kendi mali bağımsızlığını güvence altına almaktır. Bir başka önemli işlevi, toplumun gerçeği öğrenmesine yardım etmek ve siyasi sorunların tahlil sürecine katkıda bulunmaktır. Bu sürecin temel şartı ise basının siyasal iktidar denetiminden bağımsız olmasıdır. Basına düşen görev, hükümet üzerinde resmi olmayan bir denetim uygulamak, demokratik işleyiş içinde otoriter uygulamaların üstünlük kurmasına izin vermemektir (Demir, 1998: 40). Dolayısıyla basın kamuoyuna karşı sorumluluk bilinciyle hareket eder ve demokratik yaşamın önemli dayanağını oluşturur. İktidar seçkinleri kamuoyuna olan sorumluluklarının basın yoluyla denetim altına alındığını bilerek hareket eder ve hesap verme zorunluluğunu göz önünde bulundurur. Burada tanıma önemli bir ifade eklenmektedir, toplumun gerçeği öğrenmesine yardım etmek basını işlevi olarak özellikle belirtilir. Liberalizmin kurucularından sayılan Smith’e göre, devletin görevleri, milli savunma, adalet ve yönetim, karlı olmadığı için fert tarafından yapılmayacak, fakat toplum ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan işlerin yapılmasıdır. Bu ihtiyaçlar kamusal ihtiyaçlardır ve devletin bireylere sağlamasının zorunlu olduğu hususlardır (eğitim, yollar, limanlar, köprüler) (Kazgan, 1974: 55).

Liberal kuram basın üzerindeki denetimde devlet müdahalesine karşı çıkar ve “en az karışan hükümetin en iyi hükümet olduğu” görüşünde ısrar eder. Bu konuda kabul gören çözüm, medyayı ileri seviyede bir sansürden özgür kılmak, buna karşılık diğer bireylerin kişilik haklarına ya da toplumun meşruluk iddialarına zarar veren faaliyetlerin doğuracağı sonuçlardan dolayı kanun önünde sorumlu tutmaktır (Demir, 1998: 42). Demir’in ifadesinde dikkat edilmesi gereken unsur sansüre karşı çıkılırken bireyin kişilik hakları ve toplumun faydası söz konusu olduğunda kanun önünde ilgililerin sorumlu olarak yargılanmalarına vurgu yapmasıdır.

Liberal kuram kitle iletişim araçlarının mülkiyet şeklini açıklarken, basın alanında hükümet tekeline karşı çıkar. Bu aşamada, bir kitle iletişim aracını kurmak ve işletmek isteyen herkese fırsat tanınmalıdır. Kitle iletişim araçları özel mülkiyete dayanmalıdır. İletişimin kâr amacına dayalı olarak bir mal gibi üretilip satıldığı bu süreç liberal kuram tarafından “özgür düşünce pazarı” olarak adlandırılan kavrama tekabül etmektedir (Demir, 1998: 41). Liberalizm akımı, basın ve diğer medya kurumlarının özel mülkiyet alanı olarak hükümetten olabildiğince bağımsız olması gerektiğini savunmaktadır (Üstlek, 2007: 22). Genel bir çerçeve çizmek açısından Demir’in Liberal kuramın dayandığı genel ilkeleri aktarmakta fayda vardır. Ona göre, yayınlar kesinlikle bir ön sansürden geçmemelidir, bütün yayın ve dağıtım her kişi ve gruba açık olmalıdır, haber toplamada herhangi bir kısıtlama hukuki çerçeve ihlal edilmedikçe olmamalıdır, herhangi bir yayın yapma zorlaması bulunmamalıdır. Hükümet idari makamlar veya siyasi partilere eleştiri suç unsuru sayılmamalıdır, yalan

ve doğru haberin mukayesesi imkanı olmalıdır, ulusal sınırlar dışında her türlü yayın rahatça yapılabilmelidir (Demir, 1998: 45). Bu ilkeler çerçevesinde işlemesi öngörülen basın günümüzde bu imkânı bulamadığı sorunsalı üzerine liberal kurama çok yönlü eleştiriler getirilmektedir (Mcquail, 1994: 121-135). Bunun en önemli sebebi kuramın şekillendiği dönemin ekonomik, sosyal ve siyasal şartları ile günümüz şartlarının çok büyük farklılık göstermesidir. Özellikle holdingleşme olgusuyla birlikte “medya sahipliği” kavramının ortaya çıkışı medyanın iktidar seçkinlerine hizmet etmeye başlaması ve görevlerini yerine getirememesini beraberinde getirmektedir.

1.3. Sosyalist Kuram

SSCB’nin kurulmasıyla birlikte gündeme gelmiş (Atılğan, 1999: 11), Sovyet medya kuramı olarak da adlandırılmış, SSCB ve onun kontrolü altındaki ülkelerde uygulama alanı bulmuş olan Sosyalist kuram, Sosyalist devletin, medyanın asıl amacının Sovyet sisteminin devamlılığına ve başarısına katkıda bulunmak olduğu görüşünü desteklemektedir.

Üretim araçları, her sosyalist sistemde olduğu gibi, işçilerin elindedir. Bu görüş bağlamında kitle iletişim araçlarının da işçi sınıfının elinde olması kaçınılmazdır. Işık’a göre, bu sistemin elindeki medya;

- Medya işçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmeli ve onun kontrolünde olmalıdır.
- Medya özel mülkiyete konu olamaz.
- Medya toplum içinde bilgilendirme, eğitime ve toplu laştırma ve harekete geçirme gibi olumlu işlevleri yerine getirmelidir.
- Medya genel yükümlölükleri çerçevesinde izleyicilerin ihtiyaç ve isteklerine de cevap vermelidir.
- Devlet toplum düzenini bozucu yayınları sansür edebilir ve sorumluları cezalandırabilir (Işık, 2002: 11).

Özet olarak medya işçi sınıfının çıkarlarını korumalı ve olumlu işlevleri üstlenirken özel mülkiyete değinmemelidir. Bununla birlikte dikkat çekici unsur toplum düzenini bozan yayınların devlet eliyle sansürlenebileceği ifadesidir. Bu durumda da sorumluların cezalandırılması da yine devlet eliyle yapılır. Sistemin temel dayanaklarına değinen Mc Quail’e ise şu şekilde bir sıralamayı tercih etmektedir:

“Öncelikle, işçi sınıfı sosyalist toplumda gücü elinde tutar ve bu gücü korumak için, zihni üretim araçlarını kontrol etmek zorundadır. Böylece medya, işçi sınıfının temsilcileri (başlıca komünist parti) tarafından kontrole tabi tutulmalıdır.

İkinci olarak, sosyalist toplumlar sınıfsız toplumlardır veya öyle olmayı isterler ve böylece sınıf çatışmaları yaşamazlar. Basın buna uygun olarak politik çatışmalar doğrultusunda yapılandırılmalıdır.

Üçüncü olarak, basın toplumun şekillendirilmesinde olumlu bir rol oynar ve bu medya içinde sosyalleşmede, resmi olmayan sosyal kontrolde ve planlanmış sosyal ve ekonomik amaçlara doğru seferberlikte birçok önemli işlevi akla getirir. Özellikle, bu işlevler, sosyal ve ekonomik değışikliğin hızlanması ile bağlantılıdır.

Dördüncü olarak, Marksizm tarihin tarafsız kanunlarını ve basının aksettirmesi gereken nesnel hakikati öngörür. Böylece kişisel yorum alanını azaltır ve liberal basın sistemlerindeki farklı bir dizi istikrarlı haber değeri sağlar.

Beşinci olarak, sosyalist kuram, medyanın hükümetin organları tarafından temel kontrolünü kabul etmesini ve değışen seviyelerde politik hayatın diğer araçları ile

tümleşik olmasını ister. Bu sınırlar içinde medyanın kendi kendini düzenlemesi, belirli bir sorumluluk derecesi geliştirmesi, profesyonel yönetim normlarını oluşturması ve uygulaması ve izleyicilerin istek ve ihtiyaçlarına karşı sorumlu olması gerektiği vurgulanmaktadır. Kuramın bu kısmına göre medyanın devlete karşı işlediği kusurlar için sansür ve ceza gereklidir” (Mcquail, 1994: 129-130).

Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan Komünist yönetimi 1990 yılında terk ederek serbest piyasa ekonomisine geçişi ve 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin yıkılması ve Sosyalist Blok’un çökmesiyle birlikte sosyalist kuramın uygulama alanı ortadan kalkmıştır.

1.4. Sosyal Sorumluluk Kuramı

Sosyal sorumluluk ya da toplumsal sorumluluk olarak da adlandırılan sosyal liberal kuramın ortaya çıkış sebebi liberal kuramda görülmeye başlanan aksaklıkların denetlenmesi ve düzenlenmesi amacına hizmet etmektedir. Medya kuruluşlarının iktidar seçkinlerinin eline geçmesi ve ticari bir görünüm kazanması, medya patronlarına hizmet eden bir odak oluşturması gibi sebeplerle ortaya çıkan kuramın temel ilkeleri, McQuail tarafından belirlenmiştir. Ona göre, medya topluma karşı belirli görevleri kabul etmeli ve yerine getirmelidir, bu görevler başlıca, yüksek veya profesyonel öğreticilik, hakikat, doğruluk, nesnellik ve denge standartlarının oluşturulması şeklinde yerine getirilmelidir. Bu görevleri kabul eder ve uygularken medya kanunlar ve yerleşmiş kurumlar çerçevesinde kendi kendini düzenleyici olmalıdır, medya suçu, şiddet veya kamu düzensizliğini teşvik edici veya azınlık gruplarını gücendirici şeylerden kaçınmalıdır, medya bir bütün olarak çoğulcu olmalıdır ve toplumların farklılıklarını değişik görüşlere yer vererek ve cevap verme hakkını tanıyarak aksettirmelidir, toplum ve halkın yüksek kalite standartları beklemeye hakkı vardır ve halkın iyiliğini temin için müdahaleye izin verilebilir, gazeteciler ve medya profesyonelleri işverene ve pazara olduğu kadar topluma karşı da sorumludurlar (Mcquail, 1994: 135). Bu ilkeler genel anlamda gazeteciliğin görevlerini temsil etmektedir. Kamuoyuna karşı sorumluluk bilincinin oluşturulması ve yetkilerin kullanımı konusunda medyanın medya patronlarıyla olan ilişkilerin düzenlenmesi kuramın sağlıklı işleyişi açısından önem taşımaktadır. Bu kurama göre, azınlık bir grubun elinden kurtarılması gereken medyada, Atılgan’ın da belirttiği üzere, kamu sektörü daha yaygındır ve içeriği belirlemede daha güçlü, doğrudan bir etkisi söz konusudur. Bu sistemde kitle iletişim araçlarının, ticari sektör taleplerine cevap verme özgürlükleri daha sınırlıdır (Atılgan, 1999: 12). Kuram dahilinde düşünüldüğünde devlet tekelinden söz etmek mümkündür.

Görüldüğü üzere medyanın işleyiş ve yayın politikaları içinde bulundukları ve bağlı oldukları siyasal sistemlere göre değişiklik göstermektedir. Aziz’e göre, toplumların farklı sosyo-ekonomik özellikleri, bu araçlara bakış açıları ve dünyadaki bu düzenleri etkileyen teknolojik gelişmeler, toplumların radyo ve televizyon ile ilgili düzenleme biçimlerini de belirlemektedir (Aziz, 2006: 67). Ancak genel anlamda hangi siyasal bilinç içerisinde olursa olsun medyanın propaganda aracı olarak kullanılması kaçınılmazdır.

2. Sansür Kavramı ve Tarih İçindeki Yeri

İnsanların iletişim kuran bir varlık olduğunun anlaşılması ve fikirlerini birbirlerine kabul ettirerek, ortak bir paydada birleşerek, toplum bilincini oluşturması ile birlikte düşüncelerin belli çevrelerin görüşleri doğrultusunda şekillenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durum güç ve iktidar odaklarının kamuoyunu kendi ideolojileri doğrultusunda yönlendirerek iktidatlarını meşru kılma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çerçevede içinde doğan ve yüzyıllardır devam eden iletişim özgürlüğü mücadelesi, bulundukları konumu korumak isteyen iktidar odaklarının tepkisi ile karşılaşarak günümüze kadar gelmiştir. Uzun ve güç bir mücadeleye rağmen, genellikle iktidar ve güç odaklarının varlıklarını meşru kılmanın yolu olarak gördükleri basını, sansür mekanizmalarını kullanarak, kendi çıkarları doğrultusunda yayın yapmaya zorlamalarına günümüzde de rastlanmaktadır.

Bu bölümde sansür kavramının tanım ve öneminin üzerinde durularak, tarih içindeki zorlu mücadelesi ile ilgili olarak bilgi verilmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili olarak, ABD’de basın özgürlüğünün sınırlarının çizilmesi bu çerçevede değerlendirilecektir. Bu bağlamda iletişim özgürlüğünü anayasal güvenceye alan ilk ülke olarak ABD’de, günümüzde bu özgürlüğün nasıl kullanıldığı önem kazanmaktadır.

BBC’in eski yayın yönetmenlerinden John Wilson, “Gazeteciliği Anlamak” adlı kitabında sansürü resmi ve gayri resmi olmak üzere iki şekilde ele almaktadır. Wilson resmi sansürü, eğer bir resmi sorumlu, bir gazete ya da televizyonda, şu haberi ya da şu fotoğrafı yayımlamayın derse ve böyle bir direktif vermeye yetkiliyse, işte buna resmi sansür denir” şeklinde ifade etmektedir. Wilson’a göre:

“Bağımsız bir yazı işlerinin haber konusuna, haberin üretim ortamına yabancı kişi veya kurumların, yine üretim ortamı dışındaki nedenlerle getirdiği kısıtlama” şeklindeki ifadesiyle de gayri resmi sansürü tanımlamaktadır. Ancak Wilson sansürün dışarıdan bir müdahale olmadan da ortaya çıkabileceğine de vurgu yapmaktadır. Bazı durumlarda yayıncı da, üretim ortamı dışındaki nedenlerden dolayı haberi sansür edebilmektedir (Duran, 2001: 71).

İngilizcede “censor”, Fransızcada “censure” olarak karşılığını bulan sansür Latince kökenli olup “değer biçmek, takdir etmek” anlamına gelen “cencere” sözcüğünden gelmektedir (Nişanyan, 2004: 393). Cencor: sansürcü kimse, sansür memuru; başkalarının ahlâki davranışlarını kontrol eden kişi; eski Roma Cumhuriyetinde nüfus ve ahlâk meselelerine bakan yüksek rütbeli görevlidir (Seslisözlük, 2018).

Sansür sözcüğü sözlüklerde “Basın, yayın ve haberleşme ile sinema ve kitap yapıtlarının hükümetçe önceden denetlenmesi ya da kısıtlanması işi” (Türk Dil Kurumu, 1983), “her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserlerinin, önceden denetlenmesi işi; yayım ve gösterimlerinin izne bağlı olması” (Meydan Larousse, 1973: 940-941), “kamu yararı koruma gerekçesiyle söz, yazı, resim ve filmlere uygulanan ön denetim basım ve yayım yasağı” (Ana Britanica, 1990: 102) olarak tanımlanmaktadır. En genel anlamı önceden denetimdir. Sansür yönetmeliğindeki tanımıyla söz, yazı, resim ve sesle yapılan her türlü yayınların ve haberleşmelerin, yapımlarından ve gönderilen her çeşit maddelerin (mersulelerin) alıcılarına varmasından önce devlet tarafından kontrol edilmek üzere alınan emniyet tedbirleridir (Bakanlar Kurulu, 1996). Bu tanımlara dikkat edildiğinde genel olarak özellikle iki noktaya vurgu yaptıkları görülür. Bunlardan biri öndenetim, diğeri de sansürü uygulayacak olan kurumun niteliğidir. Sansür kamu yararı gözeterek hükümet tarafından yapılır.

Bu bilgiler ışığında Kahraman, sansürü bir iktidar sorunu olarak ifade etmektedir. Kahraman’a göre temel sorun bilgiyi paylaşmamaktır. Varlık nedenlerini meşrulaştırma ihtiyacı içindeki yönetimler sansürü kullanarak bunu tartışamaz bir olgu olarak sunarlar. Buna bağlı olarak sansür bir iktidar mücadelesidir. Kahraman’ın özellikle üzerinde durduğu ise bu mücadelenin aktörleridir. Savaş iktidarı paylaşmaya yatkın, yaklaşmış kişi ve kesimler ile iktidarın savaşıdır (Kahraman, 2005: 228). Burada sansürün yönü önemlidir. Sansür iktidarın varlığını tehlikeye atan kişi ve kesimlere yönelik bir girişimdir.

Kahraman’ın açıklamaları göz önünde bulundurulduğunda çok durumda hükümet tarafından uygulanan sansürün en somut amacı, toplumu korumak ve devletin üzerinde kontrol sağlayacağı şekilde geliştirmektir. Genellikle toplumu etkileyen durumlarda/eylemlerde uygulanır ve ifade özgürlüğünü suiistimal eden düşünceleri bastırma amacı güder. Ayrıca, sansür, toplu iletişimden kimi düşünceleri ve konseptleri çıkarma yoluyla algıyı kontrol etme eylemi olarak da nitelendirilebilir. Sansüre uğrayan şeyler tek bir kelimeden başlı başına bir kavrama kadar değişebilir ve değer sisteminden, ahlaki yargılardan etkilenebilir. Bir ifadenin sınırlandırılması çoğunlukla hükümet tarafından uygulanır ve amaç kamu yararını gözetmektir. Bu tanımın en büyük sorunu zaten muallakta olan denetim ve sansür arasındaki ince çizgiyi tamamen ortadan kaldırmasıdır. Ancak denetim ile sansür arasındaki ayırıma ve getirdiklerine geçmeden önce sansür üzerindeki ayırımlar konusuna değinmekte fayda vardır.

Günümüzde basın mensupları resmi sansüre iletişim özgürlüğü mücadelesinden söz ederek cevap verirken çok az ülkede ön denetim şartlarını karşılayan bir sansür mekanizması uygulanmaktadır. Ancak bu medya kurum ve kuruluşlarının denetlenmediği ya da ön denetimden geçmediği anlamına gelmemektedir. Çünkü resmi sansürün bulunmadığı ortamlarda gayri resmi sansür kendini daha şiddetli bir biçimde göstermektedir. Özellikle günümüzde medya sahipliği ve siyasal yakınlaşmalar beraberinde bu sansür şeklini getirir ki en tehlikelisi budur. Le Bohec Batı ülkelerinde iletişim özgürlüğünün, Üçüncü Dünya ülkelerine göre, çok farklı boyutlar içerdiğini düşünmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinde sık görmeye alıştığımız gazetecilere ve medya kuruluşlarına yönelik fiziksel şiddet olgusuna Batı ülkelerinde çok rastlanmasa bile Batı ülkelerinin tam anlamıyla iletişim özgürlüğüne sahip olduğu anlamına gelmez. Bohec bu yargısını şu şekilde desteklemektedir:

“Basın özgürlüğü sadece fiziki şiddet uygulamalarıyla kısıtlanmıyor. Batı ülkelerinde sansür çok daha ince ve görünmez, zaman zaman dolaylı ve Üçüncü Dünya ülkelerinde karşılaşmaya alışkın olduğumuz fiziki şiddete oranla çok daha etkili bir şekilde kendini gösteriyor” (Bohec,1998).

Buna göre sansür türlerindeki ayırımın çok dikkatli yapılması gerekmektedir. Yapılmaması büyük yanlışları da beraberinde getirir. Resmi sansür uygulamayan bir devlet ya da kurum otoritesi gayri resmi sansür uygulayarak hem sansür mekanizmasını çalıştırmış hem de düşünce ve iletişim özgürlüğünden yanaymış gibi bir tavır sergileyebilir.

Le Bohec’in “çok daha ince ve görünmez” olarak nitelendirdiği gayri resmi sansür türüne günümüzde sıkça rastlanmaktadır. Haber yapım sürecine haber yapım ortamına yabancı kişilerin girmesinin doğurduğu tehlike ile ilgili olarak Kirtley’e göre:

“Medya yöneticileri arasında habercilikten ve gazetecilikten gelen insan sayısı giderek azalıyor. Harvard’dan bir diploma alıyorlar sonra da habercilik işini öncelikle para kazandıran bir iş olarak görüyor bu yöneticiler. Eğer, haberin dürüstlüğü sizin için ikinci derecede önemli bir konu ise, tabii ki haberin doğruluğunu denetlemek diye tayin edici bir meseleniz olmaz” (Duran, 2001: 47).

Yukarıdaki örnek dar tanımıyla içinde hükümet baskısı da içeren öndenetim anlamının dışındaki başka bir görüşü de dile getirmektedir. Bu görüş, her denetimsel çabayı sansür olarak değerlendiren, kavramı “sansür olmayan hiçbir şey yoktur” diyebilecek kadar esneten geniş anlamli sansür anlayışlıdır (Öztürk, 2006: 47-76). Bu görüşe göre basın üzerindeki her türlü denetim çabası sansürdür. Üstelik sadece öndenetimi içermez. Sansür sonrası yapılan ve cezai sorumluluk getiren her türlü denetimi de içerir. Bu görüşte olanlar sansürü devlet tekelinden çıkarmakta ve genellemekte, denetimi de sansür olarak algılayarak aralarında farkı ortadan kaldırmaktadır.

Aynı görüşün savunucularından biri olan Keane bu durumu “bireyler” ile iletişim medyası arasındaki kendini sürekli tekrar eden ilişkinin yanlış algılanmasına bağlamaktadır. Bu durum bireylerin “gönüllü olarak” kendi kendilerini ifade etmekten kaçınmaları sorununu doğurur ki Keane bunu sadece totaliter rejimlerle sınırlamaz ve sansürün ortaya çıkması için bir öndenetim şartını koşmaz. Keane’e göre:

“Sansür çok farklı bir kılığa da bürünebilir. İçimizde yankılanabilir, benliğimize yerleşebilir, peşimizdeki casus, sakın fazla ileri gitme diyen özel katibemiz olabilir... Çenemizi kapamamıza, titrememize, hafifçe gülümseyerek bir kez daha düşünmemize neden olabilir. Egemen görüşleri can simdi yapar, “gramofon beyin”li (orweel) olmayı teşvik eder. Çocuklarımıza ve dostlarımıza kadar uzanır bu sansürcünün eli, onlara gerçek düşüncelerini söylememeyi öğretir” (Keane, 1999: 56).

Bu görüşün savunucularından biri olan Houn, sansürü yayın öncesi ve yayın sonrası olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sansür mesajın yayımından önce ve sonra olmak üzere işleyebileceğini vurgulayan Houn'a göre:

“Mesajın yayımından önceki sansür mesajın oluşumunu önlemeye yönelikken, mesajın yayımından sonraki sansür daha çok mesajı biçimlendiren ve yayanların cezalandırılmasına yöneliktir” (Houn, 1958–1959: 435-448).

Houn bu düşüncesini Keane gibi oto sansüre bağlamaktadır. Sonradan denetime tabi tutulacağını bilmek kişinin önceden kendi kendini denetlemesine yol açar ki bu durum sansürü doğurur.

Daha önce de belirtildiği üzere bu görüş denetimi oto sansüre götürmesinden dolayı dolaylı da olsa sansür olarak kabul etmektedir. Ancak bu görüş sansürü Aydınlanma çağında kullanılan öndenetim anlamından çıkarmakta ve çok daha karmaşık bir hale getirmektedir. Bununla birlikte düşünülmesi gereken başka bir noktayı daha gündeme getirmektedir. Sansür geniş anlamı ile düşünüldüğünde “iletişim özgürlüğü” mücadelesi de içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Devam eden mücadeleyi genişleterek her türlü denetime karşı da yürütmek gerekecektir ki bu mümkün değildir. Tocqueville bu durumu önlenemez büyük ulusların varlığına bağlayarak, (...) “Nüfus ve güç arttıkça bireylerin istek ve çıkarlarında farklılaşmalar ortaya çıkar ve çoğunluğu bir araya getirmek de güçleşir” şeklinde ifade eder (Tocqueville, 1994: 72).

Bununla birlikte basın gibi birçok imkân ve yaptırıma sahip bir gücün amacından sapmaması, düzgün işlemesi ve öngörülen verimin alınabilmesi için bazı denetim mekanizmaları ile yaptırımları düzenlemek kaçınılmazdır. Demokrasi özgürlükleri teminat altına alan bir rejimdir. Ancak bu rejim özgürlüklerin kısıtlanmasını da gerektirmektedir. Her bireye sınırsız özgürlükler tanınması mümkün değildir. Çünkü böyle bir oluşum bir başka bireyin özgürlüğünü kısıtlar ki bu da eşitlik ilkesini ortadan kaldırır. Sınırsız özgürlüklere sahip, yasa ve kuralların olmadığı ortamlarda anarşizm tehlikesi doğar ve toplum barışını tehdit eder. Basının da keyfi ve kamu yararı dışındaki çıkarları doğrultusunda hareket etmesini önlemek için bazı sınırlamalar getirilmesi ve denetime tabi tutulması zorunludur. Demokratik toplumlarda kamuoyu temsilcisi görevini üstlenmiş basının bu alanda sağlıklı sonuçlar verebilmesi için kamuoyunun da basına güveninin tam olması gerekir. Kamuoyu basının denetlendiğini ve sürekli gözetim altında tutulduğunu bildiği takdirde karşılıklı güven ile daha sağlıklı sonuçlar alınabilecek ve demokratik sistemler sekteye uğramadan varlıklarını sürdürebilecektir.

Denetim aslında sansürü de içeren genel bir kavramdır (Öztürk, 2006: 47-76). Ancak demokratik ülkelerde denetim işlemi yayından sonra yapılmaktadır. Yayın öncesi denetim ise “sansür” olarak adlandırılmakta ve demokratik usuller ile bağdaşmamaktadır. Denetim, amaçlar doğrultusunda yapılmalı ve amaçlardan çıkıldığında, yayından sonra yaptırımlara gidilmelidir. Hiç kuşkusuz temel ölçüt kamu yararı olmalıdır. Ancak doğaldır ki aynı amaçlar doğrultusunda planlamalar farklılık gösterebilmektedir. Denetimde ölçüt amacın ne düzeyde gerçekleştiğini belirlemek olmalıdır. Amacın belirlenmesi de belli ayrıntılar içermelidir. Yani amacı belirlerken üstünde durulması gereken temel ölçüt insanların ihtiyaçlarına doğru cevapları vermesidir. Hiçbir örgütün insanların gereksinimlerini karşılamadığı sürece varlığını sürdüremeyeceği açıktır. Amaçlar haber ve bilgi vermek, eğitmek, eğlence ve dinlence aracı olmak, kamuoyu oluşturmak, bülten tahtası olmak, ekonomik ihtiyaçlara cevap vermek vb. gibi tamamı kamuoyu ile bütünleşen ihtiyaçlar çerçevesinde olmalıdır.

İnsanın özgürlük mücadelesi toplum tarihi kadar eskidir. Kabacalı sansürü tanımlarken, insanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar çeşitli şekillerde kendini gösteren sansür, bizi ilgilendiren anlam ve uygulamaları yönünden 15. yüzyılın ürünüdür, ifadesini kullanır. Ona göre sansür dini otoritenin düşünce yasakçılığı ile başlamaktadır (Kabacalı, 1990: 5). Seçkin sınıfların belli çıkarları doğrultusunda diğerlerini sömürmeye çalışması ve kölelik kavramının yaygınlaşması zaman içinde bu mücadeleyi de şekillendirmiştir. Köle sahiplerine karşı ayaklanan köleler, toprak sahiplerine karşı ayaklanan köylüler özgürlük mücadelesini desteklemiştir. Egemen olmanın ayrıcalıklarına sahip üst

sınıfların bu mücadeleye baskı ile karşı vermeleri düzenlerinin devamlılığını sağlama istekleri açısından düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Sınırsız özgürlük istekleri düşünme özgürlüğü mücadelesi ile başlar, düşünceyi yayma özgürlüğü mücadelesi ile devam eder, basının ortaya çıkışı ve öneminin fark edilmesiyle basın özgürlüğü mücadelesine dönüşür. Tarihteki özgür basın mücadelesine en iyi örneği Keane vermektedir. Ona göre “İnsan Hakları” kitabının yazarı Thomas Paine’nin yargılanması olayıdır. Paine yazdığı kitapta Amerikan ve Fransız Devrimleri’ni desteklediği ve kendi ülkesine ihanet ettiği iddialarıyla suçlanıyordu. Savunmayı yapan Başsavcı iddianamesinde, Parlamento’nun her zaman egemen güç olmadığına, basın özgürlüğünün Tanrı tarafından verilmiş bir hak olduğuna ve özgür düşünce hakkını kullanan basın özgürlüğünün kanlı savaflara yol açmayacağına değinmektedir. Paine suçlu bulunur ancak “basın özgürlüğü” diye sloganlar atan büyük bir kalabalığın toplanmasına neden oldu (Keane, 1999: 28-31). İnsanlık tarihine geçen savunma metinleri de iletişim özgürlüğü mücadelesinin temelleri sayılmaktadır. Erksine savunmada:

“Parlamento’nun sahip olduğu erk bireylerin özgürce konuşmak ve fikirlerini yayınlamak hakkıyla sınırlıdır. Her bireyin bilgi oksijenine ihtiyacı vardır. Yurttaşların dillerinin, beyinlerinin ve gözlerinin yönetilmesi kabul edilemez. Basın özgürlüğü Tanrı tarafından ihsan olunmuş değiştirilmez bir doğal haktır. Dünyada hiçbir güç ona tecavüz edemez. Hele kendi paçalarını kurtarma sevdasına düşmüş kokmuş hükümetler asla edemez. Özgür bir basına sahip olmak bireylerin hükümete karşı kullanabilecekleri bir kozdur”,

tanımlarını yapmaktadır. “Herkes” diye vurguluyordu Erksine, “onun (hükümetin) oluşumuna ilişkin ilkeleri çözümleyebilir, hata ve kusurlarını gösterebilir, yolsuzluklarını inceleyip yayımlayabilir, yurttaşları bu yolsuzlukların feci sonuçları hakkında uyarabilir” (Keane, 1999: 29).

Dünyanın her yerinde iletişim özgürlüğü mücadeleleri aynı dönemlerde başlamamıştır ancak Batı Avrupa’daki gelişmeler ışığında filizlenmiştir. Bu uyanış okuma ve yazma oranlarının düşük olduğu ülkelerde (ör: Rusya) bile kendini göstermektedir. Ancak matbaa Batı Avrupa’nın öncülük konusundaki hassasiyetine rağmen ilk kez Çin’de ortaya çıkmış ve kullanılmıştır. Jeanneney’e göre 1438’de Strazbourg’da, Guterberg tarafından matbaanın bulunduğu ilan edilmişse de, bu durum matbaanın ilk kez Batı’da ortaya çıktığı anlamına gelmemektedir. Çünkü Çin 618’den 907’ye kadar hüküm süren T’ang Hanedanı bu ilerleme sayesinde resmi bir gazete çıkarma imkanı da bulmuştur. Jeanneney bu gazetenin Ti Pao olduğunu belirterek Batı’da matbaanın bulunmasından çok uzun yıllar önce ortaya çıktığını da vurgulamaktadır (Jeanneney, 1997: 24).

10. yüzyılda, Çinliler tahtaya oyulmuş resim ve yazıları ipeğe basarak çoğaltma tekniğini uygulamıştır. Sonraları kalıp olarak pişirilmiş kil tabakaları kullanılmış, dünya tarihinde ilk gazete, 12. yüzyılda Pekin’de ipek üzerine basılmış ve tarihe geçmiştir. Buna karşılık, Avrupalılar bu konuda Jeanneney’in de belirttiği üzere geri kalmış durumdadır. Elle yazarak çoğaltma tekniği 15. yüzyıla kadar devam etmiştir. Okuma yazma bilenlerin artması, yeni buluşlar, feodal baskıların yer yer gevşeyip çözülmesi ve insanların dünyaya bakışlarında, dünya görüşlerinde daha geniş ufuklar açılması, kitap okuyanların, okumak isteyenlerin de çoğalmasına sebep olmuştur. Tokugawa Japonya’sının, günümüz gelişmekte olan ulusların çoğundan daha iyi ve ileri düzeyde olduğu ileri sürülebilir. Bu dönemde basın varlığını koruyabilmişse de sıkı bir sansür altındadır. Baldini’ye göre Guterberg’in buluşu iletişimde devrime neden olmuştur. Ünlü bilim tarihçisi George Sarton bu buluşu, Rönesans’ın en büyük buluşu olarak tanımlar. Gilmore’nin ifadesi ile oynar başlı harfli matbaanın icadı ve gelişimi Batı uygarlığının entelektüel yaşamında en köklü devrime neden olmuş, düşüncelerin biçimlenmesi ve yaygınlaşmasında yeni ufuklar açmıştır (Baldini, 2000: 59).

Trager ve Dickerson’a göre Batıda ifade hürriyetinin ilk sistematik müdafaasının şair John Milton’un 17.yüzyılda yazdığı “Aeropagitica” adlı eserinde yer aldığını vurgulamaktadır. Ardından aydınlanma filozofları, Spinoza, Locke ve Voltaire gibi düşünürlerin modern ifade hürriyetine yer veren düşüncelerini dile getirmeleri iletişim özgürlüğü mücadelesinin öncülüğü olmuştur (Trager ve Dickerson, 2003: 55-57). Milton’un kitapçığının adı “Önceden İzin Aranmaksızın ve Sansürlü Yayın

Yapılabilme Özgürlüğü İçin" adını taşımaktadır. Üçer Milton'un düşünce özgürlüğünü "kutsal bir hak" ilan ettiğini ve 17. yüzyılda "hiç kimsenin başkalarına görüşlerini yasaklama hakkına sahip olmadığını" vurgularken, bugün iletişim özgürlüğü dediğimiz insanlık haysiyetinin geniş alanlarına açılan uzun bir yürüyüşün ilk adımını attığına da dikkat çekmektedir (Üçer; 2007)

Keane'e göre, iletişim özgürlüğünü destekleyen uzun devrim, William ve Mary tarafından devralınan hantal ruhsat sisteminin daha sonra çökmesi ve 1694 yılında Matbaacılığı Düzenleme Yasası'nın süresinin dolması ile ilerlemiştir (Keane, 1999: 32). Ancak düzenleme yürürlükten kaldırılmış olsa da farklı gerekçelerle sansür uygulanmaya devam etmiştir.

Johannes Gutenberg'in hareketli harfleri kullanan baskı makinesini 15. yy. ortalarında icat etmesinden yaklaşık 150 yıl sonra ilk gazeteler ortaya çıkmaya başlamıştır. Binaltıyüzlerin birinci yarısında ilk akademik-bilimsel dergilerin ortaya çıktığını ifade eden Baldini'ye göre:

“İlk dergiler 1605'de Anvers'de basılan Nieuwe Antwersche Tijdingne ve 1609'da Strazburg'da basılan Ordinarii Avis'a'dır. İlk gazeteler 1613 ile 1618 arasında Amsterdam, Viyana, Londra ve Paris'de basılmışlardır. Bunların arasında en ünlüsü Fransız Doktor Theophraste Renaudot tarafından çıkarılan ve 13. Lui'nin de katkıda bulunduğu gazetedir. İlk günlük gazete ise 1660'da Leipzig'de basılan Leipziger Zeitung'dur.” (Baldini, 2000: 81).

Ancak belirtmek gerekir ki bu gelişmeler basının devlet tekeliyle denetlenmesine karşı çıkışı durdurmamıştır.

1720 yılında John Trenchard ve Thomas Gordon, güç, özgürlüğün olmadığı bir yerde varlığını sürdürürken, sürdürebilirken; özgürlük güç olmadan varlığını sürdüremez. Zira güç, eskiden de olduğu gibi sürekli olarak özgürlüğün kapısında bekleyen düşman gibi, ifadesiyle özgürlüğü tanımlayarak mücadeleye yeni bir boyut katmaktadır (Trenchard ve Gordon, 2008). Bu ifade, güç odakları ve özgürlüğün bir arada bulunma gerekliliğine vurgu yapar; bu otoritelerin özgürlüğe karşı çıkma yerine güçlendirme yolunu seçmelerinin gerekliliğini savunur. Meriç'e göre, otoritenin olmaması anarşiye yol açar. Hürriyeti terk etmek ise toplumu birkaç kişinin sömürüsüne terk etmektir. Demek ki insanlar ne hürriyetten ne de otoriteden vazgeçebilirler (Meriç, 2007: 200).

Beard pul vergisinin kaldırılmasına ve sonuçlarına dikkat çeker. 1766 yılında pul vergisi kaldırılmıştır. Ancak bu gelişme de kolay olmamıştır. Beard'a göre: Pul Vergisi İsyanı'nın ortaya çıkış nedeni “temsilsiz vergi olmaz” ilkesine dayanmaktadır (Beard ve Beard, 1960: 103). 1765 yılında başlayan isyan 1766 yılında meyvesini vermiştir.

1774 yılında Amerika'nın on üç kolonisinin İngilizlere karşı ayaklanması, 1776 yılında “Bağımsızlık Bildirisi”ni yayınlaması ve 1783 yılında bağımsızlığını ilan etmesi kişi hak ve özgürlükleri açısından değerlendirilmektedir. Bu mücadelenin dolaylı olarak 1789 yılındaki Fransız devrimine kaynaklık ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Keane Fransız Devrimi'nden esinlenen broşür savaşının iletişim özgürlüğü konusundaki ilgiyi arttırdığını düşünmektedir. 1780'lerde ve 1790'larda Mary Wollstonecraft, Tom Paine, Richard Price, William Godwin ve diğerleri, yönetenler için parazitler, hırsızlar, uyuşuklar, beceriksizler ve gafiller gibi sıfatlar kullanarak halkın kullandığı sözcüklerle halkın yönetici sınıfa duyduğu kuşku ve şüphelerin sentezini yapmışlardır. Bu durum halkın siyaseti kendi işi olarak algılamasına yardım ederken demokratik basının oluşmasında da katkılarda bulunmuştur (Keane, 1999: 33).

3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Basın Özgürlüğü ve Sınırları

Dünyaya demokrasi, özgürlükler ve siyasal katılım açısından bakıldığında en gelişmiş ülkeler Amerika ve Avrupa'da bulunmaktadır. Demokrasi mücadelesi 1215 Magna Carta ile İngiltere'de başlamış önce Amerika'da ardından da Avrupa'nın diğer ülkelerinde kendine taraftar bulmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere demokrasi ve özgürlük tarihinin en önemli belgelerinin sahibi İngiltere

olmuştur. Leveller'in öncülüğünde başlayan mücadeleler zaman içinde bildirge ve belgelere dönüşerek resmileşmiştir. 1628 yılında yayımlanan İngiliz Haklar Bildirgesi'ni (Bill of Rights), 1689 yılında İngiliz İnsan Hakları Bildirisi (Petition of Rights,) ve 1679 Habeas Corpus Bildirileri izlemiştir. Amerika'nın İngiliz aydınlanmasına duyarsız kalmaması 1776 yılında Amerika Bağımsızlık Bildirisinin yayımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Aynı etkenler 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin yayımlanmasında etkili rol oynamıştır. Günümüzde İngiltere, Fransa ve Amerika'nın özgürlük anlayışları tarihteki mücadelelerinin bir ürünüdür. Özgürlük mücadelelerinin İngiltere'de başlamasına rağmen Dönmezer'e göre, "Genellikle haber, fikir ve düşünceleri çoğaltıcı araçlarla serbestçe açıklayabilmek özgürlüğü olarak tanımlanan iletişim özgürlüğü anayasal güvenceye kavuşturan ilk ülke A.B.D olmuştur." (Dönmezer, 1976: 62)

Çankaya ve Yamaner'e göre her hak onu kullanan kişiye birtakım sorumluluklar doğurur ve ifade özgürlüğü bu kapsamda ele alındığında bazı sınırlamalara tabii tutulacağı olağan görülebilir. Ancak ifade özgürlüğünün sınırlandırılan özgürlükler kapsamında olup olmadığı konusu doktrinde hala bir tartışma konusudur (Çankaya ve Yamaner, 2006: 3). Bununla birlikte bu sorumlulukların kamu yararını kapsıyor olması basının bir denetime tabii tutulmasını da beraberinde getirmektedir.

18. yüzyılın İngiliz ve hemen sonrasının Amerikan entelektüelleri basının özgürlüğü zorunluluğunu savunmuşlardır. Cheyney'e göre David Hume İngiliz basının özgürlüğünün yabancıları şaşırttığını ve Blackstone 1769'da "basının özgürlüğünün özgür devlet için temel olduğunu" belirtirken entelektüeller arasında bu konudaki genel tutumu ifade etmişlerdir. 1770 ve 1780'lerde, Amerikan eyalet-devletleri basın özgürlüğünün devlet tarafından sansür edilemeyeceğini anayasalarına koymuşlardır (Cheyney, 1960: 203-218). Bu ifade yasallaştırılarak 1791 tarihli ABD Anayasasına girmiştir

1787 tarihli ABD Anayasası'na 1791'de dahil edilen Birinci Ek Değişiklik Maddesi'yle:

"Kongre bir din kuran veya bir dinin gereklerinin serbestçe yerine getirilmesini yasaklayan, söz ve basın özgürlüğü ile vatandaşların şikayetlerini hükümete bildirmek için dilekçe verme haklarını ve barışçıl toplanmalarını kısıtlayan hiçbir yasa çıkaramaz" (Gülbüz, 1981: 36)

hükmü eklenmiş ve bu hükümle kongrenin basın özgürlüğünü sınırlayan kanun çıkaramayacağı vurgulanarak iletişim özgürlüğü Anayasal güvenceye bağlanmıştır.

1804'de New York ile başlayarak eyaletler, ayrı ayrı federal iftira yasaları çıkarmaya başlamışlardır. İftira yasalarının Anayasa'nın en önemli mimarlarından biri olan Wilson tarafından hazırlandığını belirten İnceoğlu'na göre, "Basın özgürlüğünden kastedilen şey, buna ... Bir baskının olmaması gereğidir, fakat her yazar hükümetin güvenliği ya da yararına, ya da kişinin güvenliği, karakteri ve malına saldırıldığında sorumludur." (İnceoğlu, 1994: 11-12). Basın özgürlüğüne getirilen bu kısıtlamalar pratikte de açıkça görülmektedir.

ABD'deki uygulamanın ayrıntılarına inildiğinde, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin çeşitli tarihlerde aldığı kararlar, basın özgürlüğünün kısıtlanması yönündedir. Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının basın özgürlüğüne ilişkin bir sınırlama koymamasına rağmen, Amerikan Yüksek Mahkemesinin bu özgürlüğün de her özgürlük gibi, mutlak olmadığını ve sınırlandırılabilirliğini kabul ettiğini dile getiren İçel ve Ünver'e göre, Yüksek Mahkeme çeşitli kararlarında basın özgürlüğünün halen "var olan ve açık tehlike" durumunda kanunla sınırlandırılabilirliğini ve böyle bir sınırlamanın Anayasa'ya aykırı olmayacağını belirtmektedir (İçel ve Ünver, 2005: 28).

Everette Dennis'in Amerika'nın günümüzde basın özgürlüğüne bakış açısını vurguladığı sözleri konuya ışık tutacaktır. Dennis'e göre, geçmişte basın özgürlüğü, basın ve yayın üzerinde "devlet kontrolünün" olmadığı anlamına gelmektedir. Sonrasında kavrama "yayından önce kısıtlama" olmayacağı anlamı yüklenerek tanımı genişletilmiştir. Böylece yayın öncesi denetimin basın özgürlüğü

ile bağdaşamayacağı düşüncesi hakim olmuştur. Günümüz basın özgürlüğü anlayışı konusunda ise Dennis, Basın özgürlüğünün toplumun gereksinimi olduğu maksimum bilgi ve fikir akışı ile onu tatmin etmeyi amaçladığına değinmektedir. Basın özgürlüğünün diğer hakların destekleyicisi ve koruyucusu olduğunu belirten Dennis, ABD’de basını, demokratik devlet ve özgür vatandaşlığı sağlayan önemli bir unsur olarak görür. Ancak buna rağmen Dennis, basın özgürlüğü kavramının gerekliliği, gerçek anlamı, boyutları, bireysel mi yoksa kamusal bir hak mı oldukları hakkında tartışmaların devam ettiğini de ekler (Merrij’den aktaran İnceoğlu, 2004: 63).

Bu bilgiler ışığında basın özgürlüğü kavramı konusunda henüz bir fikir birliğine varılmış değildir ancak basın özgürlüğü diğer haklarla birlikte anayasal güvenceye bulunmasına rağmen bazı durumlarda sınırlandırılması söz konusu olabilmektedir. Sınırsız özgürlüklerin olamayacağı ve sınırsız özgürlüklerin diğer anayasal haklara zarar vereceği düşünüldüğünde bu durum olağan karşılanmalıdır.

Bu bilgiler ışığında ABD’de günümüz iletişim özgürlüğü konusundaki gelişmelere bakarak bu özgürlüğün genel anlamada anayasal güvence altında olduğunu söylemek mümkündür. ABD uzun ve zor bir süreçten geçerek sürdürdüğü mücadelesini günümüze kadar getirmeyi başarmıştır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri’nin 2003 yılında Irak Savaşı’nda ortaya koyduğu İliştirilmiş gazetecilik uygulaması içinde Aydınlanma Çağı’ndaki sansürün tanımını karşılayan denetimi de barındırmaktadır. Gazeteciler genel bir denetimin yanında, programdan çıkarılma tehlikesini göz önünde bulundurarak, kendi kendilerine de sansür uygulamaktadır ki bu durum sansürün varlığını görmeyi de zorlaştırmaktadır. ABD’nin bu uygulamayı “iletişim özgürlüğü” adı altında ifade etmesi ise daha vahim sonuçlar doğurmaktadır.

4. İliştirilmiş Gazetecilik Pratiği ve Sansür

A.B.D. Başkanı Bush’un Irak hareketinin benzersiz olacağını belirten sözlerini eleştiren Tılınç, medya ve savaş haberciliği açısından değerlendirildiğinde Bush’un haklı olduğunu ifade etmektedir. Tılınç bu düşüncesini gazetecilik literatürüne “iliştirilmiş gazetecilik” kavramının eklenmesine bağlamaktadır. Embedded kelimesi Türkçe’ye çevirisi sırasında tartışmalara neden olmuş, “en masum çevirisi ile iliştirilmiş gazetecilik” olarak ifade eden Tılınç’a göre, bu kavramın güçlendirilmesi için ilişmemiş gazeteciler tanklarla hedef alınarak öldürülmüştür. Tılınç bu yargısından yola çıkarak, Batı medyasının Arap kanalları karşısında başarısız olduklarını da sözlerine eklemektedir (Tılınç, 2003: 255).

Oxford sözlüğüne göre İngilizce “iliştirilmiş” sözcüğü, ‘fix firmly in surrounding mass’ (çevredeki kütleye sağlam bir şekilde sabit edilmiş) anlamına gelmektedir. İngilizce ‘bed’ (yatak) kelimesinden türetilmesi, sözcüğün yatırılmış, yatağın içine gömülmüş, mıhlanmış, çakılmış gibi anlamlar kazanmasını da sağlamaktadır. ‘İliştirilmiş’in Türkçedeki olası karşılıkları, eşanlamları ‘çakılmış’, ‘mıhlanmış’, ‘yuvalanmış’, ‘yatırılmış’, ‘sabit edilmiş’ olabilir. Örneğin, Fransızcada ‘iliştirilmiş’ sözcüğüne karşılık olarak sözlükler ‘encastré’ (İçine gömülmüş) kelimesini öneriyor (Duran, 2003). İliştirilmiş gazetecilik pratiği üzerine birçok tanım geliştirilmiştir. Bunlardan biri, askeri yetkililerle hareket ederek haber yapan gazetecidir (ilef.ankara.edu.tr., 2003). Özdemir’in tanımı ise daha kapsamlıdır. Ona göre, içine koymak, gömmek, yatağa iliştirilmiş, yerleştirilmiş” anlamda İngilizce sözcük, Türkçede tam karşılığı bulunmamaktadır (Özdemir, 2003: 9).

İliştirilmiş gazeteciliğin çıkış noktasını geçmişe bağlayan Duran, Vietnam yenilgisini yeniden yaşamak istemeyen Amerikalı uzmanların, medyatik gerçeğin olanları gizlemesi, kamuoyunu rıza göstermesi ve ikna olması için çabaladıklarına, bununla birlikte 2. Irak saldırısında Irak Devletinin de medyatik savaşın inceliklerini anlayarak uygulamaya başladığına dikkat çeker. Duran, iliştirilmiş gazetecilik pratiğinin bu koşullar altında ortaya çıktığını ve iliştirilmiş gazeteci adaylarının Amerika içindeki kamplarda 2–3 ay eğitim gördüğünü, burada silah teknolojisinin yanı sıra medyatik konularda da eğitim aldıklarını üzerinde duran Duran, iliştirilmiş gazetecilerin siyasi, ideolojik ve mesleki olarak hazırlıklarını vurgular. Ona göre: “Akreditasyon muhabirlik yönteminde, muhabir ile haber kaynağı arasında belki sadece gizli, yazılı olmayan bir centilmenlik anlaşması bulunmaktadır. İliştirilmiş

muhabirlikte haber kaynağı, yani Amerikan ordusu 20 sayfalık ayrıntılı bir sözleşme hazırlamıştır ve ancak bu koşulları kabul edenleri eğitim kamplarına almıştır, sonra da savaş alanına götürmüştür (Duran, 2003).

Bununla birlikte ilıştirilmiş gazeteciliğın barış zamanı kullanılan bir terim olmadığını düşünen Şevkat'e göre, savaş zamanı stratejiler üzerine kurulmuş bir terimdir (Şevkat, 2008).

İliştirilmiş gazeteciliğın ortaya çıkması çok eskilere dayanmasına rağmen akademik çalışmalarda bu gazetecilik pratiğı 2. Irak savaşı ile ortaya çıkmış bir pratik olarak değerdendirilmektedir. Falkland savaşında Teacher yönetiminin gazetecilere uyguladıkları denetim mekanizmaları ilıştirilmiş gazeteciliğın çıkış noktasıdır. Ancak genel anlam itibarı ile 1991 yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra savaşın medyada sadece bombalama görüntüleriyle ekrana gelmesi Amerikan Hükümetini rahatsız etmiş ve Amerikan ordusunun savaşındaki başarısının göz ardı edildiğı düşüncesiyle gazetecileri de memnun edecek bir anlaşmaya imza atmıştır. 11 Mart 1992 tarihinde imzalanan bu anlaşmaya göre güvenlik koşulları ve ordu kuralları belirlenerek çok özel durumlar dışında gazetecilere engelleme yapılmadan bağımsız yayın özgürlüğü tanınmıştır. Anlaşma her iki tarafın da kabulü ile imzalanmıştır (Radio-Television News Directors Association & Foundation, 2001). Ancak 2001 yılında gerçekleşen ABD'nin Afganistan'a saldırısı esnasında anlaşma göz önünde bulundurulmamış, gazeteciler alanda rahat çalışma ortamı bulamadıkları gibi engellemelerle karşılaşmıştır. Bu nedenle 2. Irak savaşında daha önce yaşadığı sıkıntıları yaşamak istemeyen Pentagon, gazetecilerle iş birliğı ve güvenlik niteliğı taşıdığı öne sürdüğü "iliştirilmiş gazetecilik" kavramını tekrar hayata geçirmiştir. Her ne kadar gazetecilere bilgi ve görüntü toplamaya yönelik bir uygulama olarak öne sürölse de Amerikan Hükümeti'nin propagandası niteliğı taşıyan bir pratik olarak tarihe geçmiştir.

İliştirilmiş gazetecilik kavramının İkinci Körfez Savaşı ile birlikte anılmasına rağmen, geçmişinin Dünya Savaşlarına kadar gittiğini belirten Bayraktaroğlu'na göre, yoğun biçimde kullanılışı göz önüne alındığında çıkış noktası Vietnam Savaşı'dır. Bayraktaroğlu'nun ifadesine göre Vietnam Savaşı askerler ile habercilerin oldukça yoğun bir biçimde bir arada çalıştıkları bir savaş olmuştur, bu durum da dışı giden bilgiyi kontrol etmenin en kestirme yolu olarak düşünülebilir, savaşa ilişkin görüntülü haberler, tarafların istediğı doğrultuda kullanımının kontrolünü sağlamak açısından oldukça önemli bir görev üstlenmektedir (Bayraktaroğlu, 2008). Bu bağlamda İliştirilmiş gazetecilik pratiğinin Irak Savaşından çok önce denendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kontrolü sağlamak kavramı söz konusu olduğunda sansürün varlığının düşünülmemesi mümkün değildir. Düşünce özgürlüğü anayasal güvenceler altına alınsa bile çeşitli şekillerde sansür mekanizması günümüzde işlemeye devam etmektedir. Sansürün iletişim özgürlüğü üzerinde büyük bir tehdit oluşturduğunu bilenler ilıştirilmiş gazetecilik uygulamasını bu kavram çerçevesinde eleştirmektedir.

Çubukçu, ilıştirilmiş gazetecileri asker gazeteci kategorisinde değerdendirmektedir:

"...bir çatışma durumunda ilıştirilmiş taraftır ve bu taraf olmaları onları direk olarak ateş altında bırakabilir, hedef haline getirebilir. Cenevre anlaşmasına göre bir askeri birliğe akredite olanlar örneğın yakalandıkları zaman savaş esiri muamelesi görürler. Birlikte hareket ettikleri askeri birliğın kurallarına uyarlar ve doğal olarak sansüre uğrarlar. Sansürü baştan kabul ederler." (Demirkan, 2004)

Bu değerdendirmeye katılan Tılınç, konuya başka bir bakış açısı getirerek gazetecinin kendi ülkesinin taraf olduğı bir savaşta çok daha büyük zorluklarla karşılaşacağını belirtmektedir:

"...bu yakınlık duygusu ve onun haberlerinize yansması çok daha güçlü olur. İşin içine bir de "ulusal çıkar" savunuculuğunu katarsanız, ortaya çok vahim bir oto sansür çıkar. İliştirilmiş gazetecilik savaş gazeteciliğine ilişkin bu eski sorunu da en tepe noktasına taşımış oldu." (Tılınç, 2003: 368).

Sansür ve denetim arasında fark olup olmadığı konusunda henüz tam bir anlaşma sağlanamamış olmasının sebebi denetimin beraberinde oto sansürü de getiriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Denetimin çok masum bir kavram olmadığı üzerinde fikir birliğine varanlar oto sansürün tehlikelerine de dikkat çekmektedir. Ancak gazetecilerin ifadeleri sansür ve denetim konusundaki belirsizliğin nasıl sahaya yansıdığını da göstermektedir. Denetimin sansür anlamına geldiğini savunan Ergel, akademik çevrelerde tartışma konusu olsa da denetim ve sansür arasında çok da fark olmadığını düşünmektedir. Ergel'e göre sonradan denetim yapılacağına bilinmesi anlatmak istenilenin bir kısmının da olsa ulaşabilmesi imkânı sağlamaktadır. Fikirler tam olarak anlatılamasa da Ergel deneyimli bir gazetecinin üstü kapalı da olsa kendisini ifade edebilme yolunu bulacağına inanmaktadır (Ergel, 2008).

Irak Savaşı'ndaki iliştilmiş gazetecilik uygulamasının eleştirilerinin odağında sansür konusu bulunmaktadır. Bu savaşta gazetecilere sansür uyguladığını düşünenlerden biri olan ve bu düşüncesini, savaşta on binlerce Amerikan askerinin bir ülkeyi işgali sırasında, Basra'dan girerek Kuzey Irak'a kadar ilerlerken ekranlara çok kanlı, dayaklı ya da toplu katliamların olmamasına bağlayan Kara'ya göre, Irak işgali sırasında böylesi görüntüler yaşandı ve bu görüntüler bazı iliştilmiş muhabirlerin gözü önünde oldu (Demirkan, 2004). Burada Kara'nın vurguladığı nokta bu görüntülerin sansürlenmiş olduğudur. Savaş ortamları düşünüldüğünde birliğin ordunun birlik içindeki gazeteciye bu tür malzemeleri kamuoyuna iletme şansı vermeyeceği açıktır. Bu nedenle iliştilmiş gazeteciler genellikle sıcak çatışmaları yaşayan birliklerle değil, arkadan gelen ve operasyonlara daha az katılarak, destek kuvvet sağlamak amacı ile orada bulunan birliklere yerleştirilmiştir. Bu önlem gazetecilerin Kara'nın sözünü ettiği görüntülere şahit olmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin Özdemir iliştilmiş gazeteci olarak savaşa katıldığı 4. Piyade Tümeni birliği anlatırken:

“...bu birliğin bir diğer özelliği de neredeyse katıldığı bütün savaşlara geç kalmış olması. Vietnam Savaşı'na ucundan yetişebilmiş, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ise doğru dürüst bir savaşta rol oynamamış. Bu yüzden “Demir At” lakabıyla anılsa da biraz ağır bir demir at bu.” (Özdemir, 2003: 64)

ifadesini kullanmaktadır.

Gazetecinin bulunduğu pozisyondan çıkarılma tehlikesinin bile sansür mekanizmasının devamını sağladığını düşünen Ergel'e göre bu durum gazetecinin haberini denetlemesine neden olmaktadır. Ergel'e göre, normal şartlarda gazeteci pratikten uzaklaştırılma kaygısı olmadan haberini yazabilmeli ve güvenliği ön planda tutulmalıdır. Ön denetimin sebebi güvenlik bile olsa bu önem taşımamaktadır. Ergel'e göre, sansür literatürdeki tanımını karşıladığı sürece sansürdür (Ergel, 2008). Gazeteci, iliştilmiş muhabirlik uygulamasının dışında bırakılma tehdidine karşılık kendisine oto sansür uygulayabilir. Ancak bu durum da gazetecinin kişiliğine göre değişiklik gösterebilir. Bu pozisyonun dışında kalmak ile etik ve ahlaki ilkeleri arasında seçim yapmak zorunda bırakılan gazeteci ikisinden birini seçme özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu konuda farklı yaklaşım sahipleri de vardır. İliştilmiş muhabirlik sürecinde sansürün söz konusu olamayacağını düşünen Özerdem, bu düşüncesini gazetecilerin uymaları gereken kuralların önceden belirlenmiş olmasına bağlamaktadır. Özerdem'e göre, işin özünde iliştilmiş gazeteciler zaten askerlerin istemediği bir görüntüyü çekmez. Çekmeyecekleri için sansür uygulanmaz. Çünkü en baştan kurallar bellidir ve gazeteci onlara uymak zorundadır (Demirkan, 2004).

İliştilmiş gazetecilik uygulaması eleştirilirken bağımsız gazetecilerin içinde bulundukları sıkıntılı durum da sıklıkla göz ardı edilmektedir. Sansür konusu sadece iliştilmiş gazeteciler açısından değerlendirilmekte ve konunun tam anlamı ile ele alınması zorlaşmaktadır. “Son Irak savaşında iliştilmiş gazeteciler vardı ama Irak Enformasyon Bakanlığı, hükümet dağılıncaya ve ABD askerleri Bağdat'ı sarıncaya kadar gazetecilere özgürlük şansı tanımış mıydı? Mihmandar olmadan Irak sokaklarında gezilebiliyor muydu?” sorularını soran Bektaş'a göre, tüm savaş gazeteciliği alanlarına bakıldığında görülür ki otoritenin güçlü olduğu ve bu otoritenin savaşa taraf olduğu ülkelerde gazeteciler

istedikleri gibi hareket edemezler. Bektaş gazetecilerin güvenlik gerekçeleri ile kısıtlanmasının doğru olmadığını ancak uygulamada yaşananların ortada olduğuna da dikkat çekmektedir (Bektaş, 2008). Bu ifadesi ile Bektaş sansürü kabul etmektedir. Ancak bu uygulamalar her gazeteci için kaçınılmazdır.

Bunun yanında daha vahim olan başka bir yaklaşımı gözden kaçırmamak gerekir. Ergel sansür konusunda değinirken savaşı taraflardan birinin mensubu olmanın getirdikleri üzerine de değinmektedir. Bu ifadeyi kendi gazetecilik anlayışı çerçevesinde değerlendiren Ergel'e göre, "Bir ülkenin vatandaşsıysam birilerinin haberlerimi denetlemesine gerek yoktur. Ben kendime otokontrol uygulamam zaten. Milletime, vatanıma, ülkeme zarar verecek bilgiyi yazmam." (Ergel, 2008). Burada gazetecinin kendi değerleri ön plana çıkmaktadır. Hiçbir sansür mekanizmasına tabi olmasa bile gazeteci bazı değerlerini ön plana çıkararak kendisini sansürleyebilmektedir. Bu durum illeştirilmiş uygulaması dahilinde olmayan gazeteciler için de geçerlidir. Bu yargıyı ABD ile savaşa illeştirilmiş olarak katılmış Amerikalı gazeteciler açısından değerlendirdiğimizde, herhangi bir ön denetime maruz kalmaları ya da programdan çıkarılma tehdidi ile karşılaşmalar bile yayımladıkları haberlerin vatandaşı oldukları ülkeye zarar verecek bilgiler içermeyeceğini düşünmek mümkündür.

Sansür uygulamasına tabi kalma olasılığının savaşı izleyen tüm gazeteciler için geçerli olabileceğini belirten Koopman, genelde gazetecilerin istedikleri zaman istedikleri haberi yayımlayabileceklerini ve kendisinin böyle bir deneyim yaşamadığını anlatmaktadır (Demirkan, 2004). Bektaş da durumu Irak Savaşı açısından değerlendirir. Savaşta bulunduğu süreç içerisinde çektiği hiçbir fotoğrafa, yazdığı hiçbir habere müdahale etmediğini belirten Bektaş bu ifadesine birkaç örnek vermektedir. Bektaş, Troya kullanmanın yasak olmasına rağmen haber geçmek için ihtiyacı olmasından dolayı kullandığını, fotoğraf geçtiğini, uydu üzerinden telefonu ve sürekli internet bağlantısı bulunduğunu belirtir ve hiçbir müdahalenin yapılmadığını ekler (Bektaş, 2008). Gelişen teknoloji ile birlikte ön denetim anlamındaki sansürün kontrolü de zorlaşmaktadır. Bu durumda sadece sonradan bir denetim yapılabilme olasılığı oluşur. Uygulamayı yaşayanların ifadeleri burada önem kazanmaktadır. Bektaş, "Hiçbir öndenetim hiçbir okuma yapılmadı. Niye çıktı bu gazetede denilmedi. Hiçbir kısıtlama uygulanmadı" (Bektaş, 2008) demektedir.

İliştirilmiş muhabirlik sürecini yaşamış Özdemir'in örneğine de yer vermek gerekir. Özdemir'in Halkla İlişkiler subayı olan Aberlee'ye arasında geçen konuşmayı burada kullanmakta yarar vardır:

ÖZDEMİR: Biz Türkçe konuşuyoruz, siz İngilizce, gittiğimiz birlikte muhtemelen Türkçe konuşan kimse olmayacak; ya biz yanımızdaki video fonla istediğimizi sizi rahatsız edecek şekilde söylersek ne yapacaksınız, nasıl anlayacaksınız, nasıl kontrol edeceksiniz?

ABERLEE: Ama sizinle ilk geldiğinizde konuştuk. Beraber seyahat ettiğiniz askerlerin güvenliği ve elbette sizin de güvenliğiniz için geleceğe yönelik operasyonel haberleri vermemenizin gerektiğini biliyorsunuz. Dün ile şimdi olan her şeyi söylemekte serbestsiniz. Elbette ölen Amerikan askerlerinin adlarını vermenizi, yüzlerini göstermenizi istemiyoruz. Çünkü sizin canlı yayınızdı önce ailelere biz haber vermeyi daha doğru buluyoruz. Sanırım buraya gelmeden önce illeştirilmiş olayının ne olduğunu da biliyordunuz. Bundan sonra sizi birisinin denetlemesi gerekmiyor. Karşılıklı birbirimize güvenmeliyiz. Ne dersiniz öyle değil mi?

ÖZDEMİR: Öyle

ABERLEE: Ayrıca böyle bir haber yaparsanız kısa bir süre içinde ülkenizdeki elçilik vasıtası ile yaptığınız yayınlardan haberdar oluruz ve sizi de illeştirilmiş gazeteci pozisyonundan hemen çıkartırız (Özdemir, 2003: 94).

Bununla birlikte Amerikan askerlerinin işgal provasını izlemek istediklerinde aldıkları yanıtı da eklemek gerekir. Özdemir'in ifadeleri ile görüşmeyi aktarmakta fayda vardır:

“İstihbarat subayı, konuşulan konuları stratejik olarak haberde kullanmamızın, birliğin can güvenliğini tehlikeye atabileceğini, bu nedenle brifinge katılamayacağımızı söylüyor. Haksız da değil, yanımızda video fonla bu brifingi ya da işgal provasını canlı olarak yayınlayabilecek teknolojiye sahibiz. Ama burada sadece canlı yayın yapmak için bulunmadığımızı, aynı zamanda ileriye dönük belgesel ve kitap çalışmalarımız olduğunu anlatıyoruz. Bu şartlarda cevapları olumlu -Katılabilirsiniz ama unutmayın, haber ambargoludur- cevabını alıyoruz (Özdemir, 2003:147).

Konuyu irdelerken unutmamak gereken bazı noktalar vardır. İliştirilmiş gazeteciliğin özellikle sansür açısından ağır eleştirilere maruz kaldığı dönemlerde, ilkel gazeteciler, bu pratiğin şartlarından kendilerine bir çıkış noktası bulmaktadır. Bu duruma savaştan örnek veren Bektaş’a göre,

“Umr-Kasr’a bayrak dikilmesi fotoğraflarını ilştirilmiş bir foto muhabiri çekti ve bu fotoğraf nedeniyle ABD’ye işgalci ülke suçlamaları son safhaya ulaştı. İlk vurulan sivil yine ilştirilmiş gazeteciler görüntüledi. Bağdat’ın kuşatıldığını da Bağdat’ta ilştirilmiş olmayan gazeteciler değil askerlerle olan ilştirilmiş gazeteciler duyurdu.” (Bektaş, 2008).

Bu çalışmada ilştirilmiş gazetecilik uygulamadaki şekliyle değerlendirilmektedir. Amaçlar daha önce de açıklandığı üzere bellidir. Ancak Bektaş’a göre, ABD hükümeti bu sistemi sansür amacı ile kurduysa bile mekanizma yeteri kadar işlememiştir (Bektaş, 2008). Ancak daha önce belirtildiği üzere Bağdat’ın işgali haberinin kamuoyuna duyurulması durumunda ABD’nin de çıkar sağladığı düşünülebilir. Bu yorum, ilştirilmiş gazetecilerin yansıttıkları haberlerin bile kontrollü verildiği anlamını taşımaktadır.

Yine de bu tür tartışmaların odağında kalmamak için daha dikkatli olmak gerekmektedir. Bunun için önerilerde bulunan Kara, öncelikle ilştirilmiş muhabirlerin hiçbir sansüre uğramadan görev yapabilmeleri konusunda bir anlaşma yapmaları gerektiğine değinmektedir. Kara’ya göre, askeri detaylara gazeteci dikkat etmeli, ancak her türlü editöryal bağımsızlığı olmalıdır. Bu kuralı askeri yetkililerin koyacağı ve reyting uğruna tüm gazetecilik ilkelerinin hiçe sayılacağı bir ortamda olası bir savaşta ilştirilmiş muhabirlerin tarafsız haber yapabilmesi pek mümkün değildir (Kaya’dan aktaran Demirkan, 2004). Bu öneri yerindedir, ancak askeri yöntemler konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmayan gazetecilerin verdikleri bilgilerle güvenlik konusunda birlikleri büyük tehlikeye atacakları da gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, ilştirilmiş gazeteciliğin iyileştirerek uygulamada kalması gerektiğini düşünenler, daha geniş kapsamlı öneriler sunmak durumundadır.

Cepheye bağımsız muhabirlerin girebilmeleri durumunda olabileceklere değinen Şen’e göre, ilştirilmiş gazeteciler değil de bağımsız, tarafsız gazeteciler cephedeki gelişmeleri izleme olanağı bulsaydı, dünya gelişmeleri bütün boyutları ile izleme şansına sahip olabilirdi (Kaya’dan aktaran Demirkan, 2004). Ancak bu ifadeyi değerlendirirken unutulmaması gereken, hiçbir askeri birliğin kendini güvence altına almadan gazetecileri birliklerinin içine alarak savaşa götürmeyecekleridir. Yani bağımsız gazetecilerin cepheye götürülmesi için bir güvenlik sözleşmesi imzalatılması şartı söz konusu olacaktır ki bu durumda bağımsız gazeteciler ilştirilmiş gazetecilerin yaşadıkları tartışmaların içine çekilecek ve çok da yapıcı sonuçlar alınamayacaktır.

Konu ilştirilmiş gazetecilik açısından değerlendirildiğinde güvenlik gerekçesiyle hazırlanmış sözleşmelerin bir sansür mekanizmasını da uygulamaya geçirdiğini görmek mümkündür. Sözleşmeler Merkez Komutanlığının ya da birlik komutanlarının “gözden geçirme” şartını içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla keyfi ön denetimlere yani sansüre neden olmaktadır. Denetimi yapacak kişi sakıncalı bulunduğu her haberi sansürleyebilmektedir. Ancak çok daha tehlikeli bir durum da söz konusudur ki ön denetim yapılsa bile gizli bir sansürü doğurmaktadır. Pentagon’un izni dışında bir haber yapılması durumunda gazetecilerin mensubu oldukları ülkelerdeki Amerikan Büyükelçiliklerinden durum öğrenilerek bildirilir ve gazeteci ilştirilmişlik pozisyonundan çıkarılır. Bu durumda gazeteci programdan çıkarılma tehdidine karşılık haberlerini kendi denetler. Böylece herhangi bir denetim

yapılmasa bile gizli sansür işlemeye devam eder. Denetim yapılmadığı için de ABD iletişim özgürlüğünden yana görülür ki bu durum büyük yanlışlar doğurur. Özellikle internet ve iletişim çağını yaşadığımız bir yüzyılda sansür mekanizmalarının, sansür uygulayıcılarının istekleri doğrultusunda yürümesinin çok mümkün görünmediğini düşünenlerin, konuyu bu bilgiler ışığında değerlendirmeleri faydalı olacaktır.

Sonuç

Değişen ve gelişen medya teknolojilerinin günümüz iletişimine kazandırdıkları ve kaybettirdikleri üzerine uzun tartışmalar devam ederken, yüzyıllardır süregelen sansür mücadelesi de boyut değiştirerek günümüze kadar gelmektedir. Sansürün aydınlanma çağındaki tanımı olan ön denetime artık başka tanımlar da eklenmektedir. Bu tanımlar özellikle medya sahipliği ile ortaya çıkan haberin mutfakta şekillenmesi ve iktidar, güç odaklarının istek ve ideolojilerine göre değiştirilmesinden kaynaklanan gazetecinin kendi kendini denetlemesi üzerinde de durmakta, görünmeyen bir sansürün varlığını ortaya koymaktadır. Kendi kendini denetimin en büyük tehlikesi ise gizli bir sansürü beraberinde getirmesi ve iletişim özgürlüğünün var olduğu yanlışını ortaya koymasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri basın özgürlüğünü ilk kez yasalaştıran devlet olma unvanına sahiptir. ABD, iletişim özgürlüğü konusunda Avrupa'daki gelişmeleri örnek alarak çok yol kat etmiştir. Ancak basın özgürlüğünün sınırlandırılması konusunu da anayasal çerçevede yapan Amerika'nın son dönemlerde konu ile ilgili çalışmaları bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Gerçekleşen Körfez, Afganistan ve Irak Savaşları Amerika'nın özgürlükler konusundaki anlayışını daha dikkatli incelemek gerekliliğini ortaya koymuştur.

Medyanın her dönemde kamuoyu üstündeki etkisi artık tartışılmaz bir nitelikler kazanmıştır. Tarihte iktidar sahiplerinin ve iktidarı paylaşma düşüncesinde olanların varlıklarını ve icraatlarını kamuoyunda meşrulaştırma girişimlerinde medya araç olarak kabul edilmiş ve seçkinlerin manipülasyonu ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Özellikle savaş dönemleri, kamuoyunun desteğine, dolayısıyla da medya sahipliğine olan ihtiyacın arttığı dönemlerdir. Bu durum zaten kriz zamanlarında ulaşılması zor olan bir kavram niteliği taşıyan "gerçekliğin" ortaya çıkmasını zorlaştırmakta ve doğrular iktidar sınıflarının ideolojileri doğrultusunda şekillenmektedir.

Yakın tarih bu dezenformasyonun örnekleri açısından zengindir. Özellikle son on yıl içinde ABD'nin giriştiği ve "terör karşıtı, özgürlük, kitle imha silahları" söylemleriyle başlattığı savaşlar, bu durumun açık ifadelerini taşımaktadır. Afganistan savaşı 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'ya karşı gerçekleştirilen terör saldırılarının bir sonucu olarak doğmuş, savaş terör mücadelesi olarak sunulmuştur. Amerika dünyayı terörden arındırma görevini bireysel olarak üstlenmiştir. Bir savaşa girmek için kamuoyu desteğinin alınmasının gerekliliğini bilen yönetim, medyaya "terör mücadelesi" sebebini vererek, saldırısını gerçekleştirmiştir.

2003 yılında gerçekleştirilen Irak işgali ise daha başka bir gerekçeye dayandırılmıştır. Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğu dair medyada haberler çıkması ve ardından da Amerika'nın Irak'a demokrasi ve özgürlük götürme söylemi medya aracılığı ile kamuoyuna iletilmiş ve böylece savaşın haklı gerekçeleri şekillenmiştir. Bu gerekçeler medyada dünyanın güvenliği ve silahların bütün dünyaya karşı bir tehdit olduğu yönünde haberlerle kendine yer bulmuştur. Ancak Amerika savaşa hazırlandığı dönemlerde söylemini kurgulayamamış ve propagandanın zaman gerektiren özelliği üzerinde durmamıştır. Bu durum bir süre sonra kamuoyunda "savaşa hayır" gösterilerinin başlamasına neden olmuştur.

Uygulama, gazetecilere savaş Amerikan ordusunun içinden izleme olanağı sunarken gazetecilere önceden imzalatılan sözleşmeleriyle gündeme oturmuştur. Bu sözleşmeler gazetecinin beklenmedik herhangi bir durum karşısında hak iddia etmesini engellemekte ve operasyonun gidişatı ve geleceği konusunda haber vermesini yasaklamaktadır. Bu durum askeri bilgiden yoksun olan gazetecilerin sürekli denetim altında tutulmasına ve haberin yayımından önce bir ön denetime tabi

kılınmasına neden olmaktadır. Her ne kadar sözleşmelerin içeriği güvenlik gerekçeleriyle açıklanmış olsa bile açık uçlu maddeler gazeteciyi her an kontrol altında tutabilecek şekilde düzenlenmiştir.

İliştirilmiş gazetecilik pratiğine gelen eleştiriler çok yönlüdür. Sözleşmelerin etik ve ahlaki olmadığı, askerlerle savaşa katılan gazetecilerin tarafsızlığını yitireceği, haber kaynağına yakınlığın getireceği sonuç olan geneli görme zorluğu nedeniyle objektif olamayacakları, savaş dönemlerinde “tarafsızlığı” ile güvenliğini sağlayan gazetecilerin hedef oldukları, giydikleri askeri üniforma, propaganda aracı olarak Pentagon tarafından kullanıldıkları ve bunların içinde daha da önem kazanan sansür mekanizması altında kaldıkları bugün de tartışılmaya devam edilmektedir. Özellikle imzalanan sözleşmelerle gazetecilere ön denetim zorunluluğu getiren yetkililer açık bir sansür mekanizmasını ortaya koymaktadır.

Gazetecilere güvenlik sözleşmeleri günümüzde dünyanın her yerinde gazetecinin hayati sorumluluğunu almak istemeyen kurumlar tarafından imzalatılmaktadır. Ancak sözleşmenin içeriğinde ön denetim koşullarını karşılayan maddelerin bulunması ABD’nin sansür kavramını Aydınlanma Çağı’ndaki tanımını karşılayacak şekilde kullandığının açık bir göstergesini oluşturmaktadır. Bu durum özgürlüklerin öncüsü konumundaki bir ülkenin açık sansürünü gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte gazetecinin kendi kendisini sansürlemesine sebep olabilecek, Pentagon’un yayın izni vermediği bir haberi yayımlama durumunda gazetecinin programdan uzaklaştırılma maddesi daha büyük bir tehlikeye sebep olmaktadır. Bazı gazeteciler uygulamanın bir yaptırımının olmadığını düşünseler de birçok gazeteci için bu madde iletişim özgürlüğü ile bağdaşmayacak bir uygulama alanı doğurmaktadır. Bu durum gazetecinin pozisyonunu korumak adına kendi kendini sansürlemesine neden olur ki Amerikan hükümeti iletişim özgürlüğü savunucusu gibi görünerek, bir öndenetim yapmasa bile, gazeteci kendi kendini sansürlediği için sansür mekanizmasının yine de çalışmasına yol açmaktadır. Bu bilgiler, çalışmanın başındaki düşüncüyü doğrular nitelikte, meşru müdafaa, kitle imha silahları, özgürlük ve demokrasi taşıma gerekçeleriyle haksız bir işgali meşrulaştırma adına medyayı nasıl manipüle ettiğinin açık bir ifadesini de oluşturmaktadır.

Bununla birlikte İliştirilmiş gazetecilik pratiğinin, demokrasi ve özgürlüklerin öncüsü olarak kendini dünyaya kabul ettirmiş bir ülke olan ABD tarafından uygulamaya konulmuş olması önem taşımaktadır. ABD’nin bu pratiği uygulamaya koyarken sebep olarak, gazetecilerin güvenliğini ve sağlıklı enformasyon akışını sağlamak olduğunu açıklaması ise sansürü Aydınlanma Çağı’ndaki ön denetim anlamı ile kullanan bir ülkenin buna rağmen iletişim özgürlüğünden yana görünmesi yanılgısını beraberinde getirmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki uygulamaya koydukları pratiklere bakarak, ülkelerin iletişim özgürlüğü platformları görülebilmektedir. Sadece çağdaş, demokratik, öndenetim uygulamasını reddeden ortamlarda iletişim özgürlüğünden söz etmek mümkündür. İliştirilmiş gazetecilik uygulaması da ABD’nin sansür konusunda, her ne kadar özgürlükler ülkesi olduğu iddia edilse de Aydınlanma Çağı’ndan bu yana sansürün hala kendine yer bulabildiğini açıkça göstermektedir.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka nokta da Irak İşgali sırasında bağımsız gazeteciliğin durumudur. ABD, bağımsız gazetecilere haber yapma olanağı sunmayarak, özgür gazetecilik konusunda yapılan tüm uluslararası sözleşmeleri çiğnemiş, illeştirilmiş gazeteciliğin hayat bulabilmesi için bağımsız gazeteciler hedef olmuştur. Bunun yanında Irak Enformasyon Bakanlığı’nın Bağdat’taki bağımsız gazetecilere uyguladıkları sıkı denetim, bağımsız gazetecilerden gelen haberlerin de içlerinde Irak propagandası barındırmasına sebep olmuştur.

Irak Savaşı, bir tarafta ABD’nin denetimi altındaki illeştirilmiş gazetecilerle, diğer tarafta Irak Enformasyon Bakanlığı’nın tehdidi altındaki bağımsız gazetecilere, gazetecilerin enformasyona ulaşmasının en zor olduğu savaş olarak tarihe geçecektir. Bu iki yönlü denetim aradan geçen yıllara rağmen kamuoyunun Irak Savaşı’nda olup bitenler konusunda hala sağlıklı bir bilgiye sahip olamamasıyla sonuçlanmıştır.

Bu bağlamda bazı değişikliklere gidilmesi ve uluslararası anlaşmalarla savaş gazeteciliği konusundaki sorunlara çözüm aranması, savaş gazeteciliğinin sözleşmelerle güvence altına alınması bir gerekliliktir. Çünkü görünen o ki, var olan sözleşmeler talebi karşılamamaktadır. Savaşlarda gazeteciyi taraf yapacak uygulamalardan kaçınılmalı, hangi ülkenin vatandaşı olduğu deşifre edilememelidir. Gazeteci sadece haber veren, izleyen kişi olarak algılanmalı, güvenliği sağlanmalıdır. Savaş gazetecinin zor koşullarda icra ettiği mesleklerini daha da zorlaştıracak pozisyonlar yaratılmamalı, vatandaşlık gibi olağan pozisyonların da etkilerini en aza indirenecek yollar bulunmalı, radikal çözümler aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ana Britanica. (1990). Genel Kültür Ansiklopedisi. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- RTÜK. (2005). Avrupa Kitle İletişimi Politikaları, 7. Bakanlar Konferansı. Erişim adresi: www.rtuk.org.tr, Erişim tarihi: 01.11.2006
- Seslisözlük. (2018). Seslisözlük. Erişim adresi: <https://www.seslisozluk.net/censor-nedir-ne-demek> Erişim tarihi: 01.08.2010
- Atılğan, S. (1999). Basın İşletmeciliği. İstanbul: Betaş Basım Yayım.
- Aziz, A. (2006). Televizyon ve Radyo Yayıncılığı. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları
- Bakanlar Kurulu. (1996). Sansür Yönetmeliği. Ankara: Resmî gazete. Yayımlanma tarihi: 13.06.1996.
- Baldini, M. (2000). İletişim Tarihi. (Çev: Gül Batuş). İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Bayraktaroğlu, A. M. (2008). İkinci Körfez Savaşında Fotoğraf ve Propaganda. Erişim adresi: www.belgeselfotograf.com/ Erişim tarihi: 07.06.2008
- Beard, C. A. ve Beard, M. R. (1960). New Basic History of The United States. Garden City New York: Doubleday Company Inc.
- Bektaş, Ü. (2008). Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş Gazetecilik. Görüşme: 26.02.2008
- Bohec, J. (1998). Basın Özgürlüğünün Paradoksları. (Çev: Can Gürel Seyidoğlu). Paris: Le Monde gazetesi. 17.06.1998,
- Cheyney, E. P. (1960). Freedom and restraint: A short history. In Schramm (ed.) op. cit. s:203-218
- Çankaya, Ö. ve Yamaner, M. B. (2006). Kitle İletişim Özgürlüğü. Ankara: Turhan Yayınları.
- Danışman, A. (1982). Basın Özgürlüğü Sağlanması Önlemleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Demirkan, Ö. (2004). İliştirilmiş Muhabirlik ve Basın Etiği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ocak 2004
- Demir, V. (1998). Türkiye’de Medya ve Öz-denetimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, V. (2007). Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Dönmezer, S. (1976). Basın ve Hukuk. İstanbul: İÜHU Yayınları.
- Duran, R. (2001). Burası Dünya Polis Radyosu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Duran, R. (2003). Apoletli Türk Medyası Artık Hakiki Amerikalı. Erişim adresi: www.bianet.org/bianet/kategori/medya/18186/apoletli-turk-medyasi-artik-hakiki-amerikalı. Erişim tarihi: 20.05.2007.

- Duran, R. (2003). İliştirilmiş: İliştirilmiş Değil Askeri Yatılı. Erişim adresi: www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/18038/iliştirilmiş-iliştirilmiş-değil-askeri-yatılı. Erişim tarihi: 01.09.2007.
- Ergel, Ü. (2008). Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş gazetecilik. Görüşme: 12 01 2008.
- Geray, H. (2003). İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gümüşsuyu, Ç., Oyur, E. ve Sönmez, S. (2009). Genel ve Teknik İletişim. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gülbüz, Y.(1981). Anayasalar. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Houn, F. Q. (1958–1959). Chinese Communist Control of The Press. The Public Opinion Quarterly, Cilt 22, p. 435–448. (Aktaran Erol Mutlu, İletişim Sözlüğü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.293).
- İçel, K. ve Ünver, Y. (2005). Kitle Haberleşme Hukuku. İstanbul: Beta Yayınları.
- İLEF. (2003). Gazeteci Üzerindeki Baskılardan Nasıl Kurtulur. Erişim adresi: www.ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/ Erişim tarihi: 16.01.2008
- İLEF. (2013). Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. Erişim adresi: <http://ilef.ankara.edu.tr/etik/medya-ve-demokrasi>, Erişim tarihi: 02.09.2013.
- İnal, A. M. (1994). Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi 1993 Yıllığı içinde, A.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları No: 3, A.Ü. İletişim Fakültesi Basımevi. s:157-159
- İnceoğlu, Y. G. (1994). ABD’de Medya. İstanbul: Der Yayınları.
- İnceoğlu, Y. G. (2004). Medya Eleştirileri. Uluslararası Medya. İstanbul: Der Yayınları.
- İrfan, E. ve Korkmaz, A. (2002). Öteki Kuram. Ankara: Erk Yayınevi.
- Işık, M. (2002). Kitle İletişim Sistemleri. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Jeanneney, J. N. (1997). Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kabacalı, A. (1990). Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Cilt Birinci Baskı,
- Kahraman, H. B. (2005). Cinsellik, Görsellik, Pornografi. İstanbul: Agora kitaplığı.
- Kavaklı, O. (1993). Türk Basınına Tekelleşmeye İten Faktörler: Tekelleşme Eğilimleri ve Sonuçları. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kazgan, G. (1974). İktisadi Düşünce veya İktisadi Politik İktisadın Evrimi. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Keane, J. (1999). Medya ve Demokrasi. (Çev: Haluk Şahin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Küçük, M. (1999). Medya, İktidar, İdeoloji. 2. Baskı. Ankara: Ark Yayınevi.
- Mcquail, D. (1994). Kitle İletişim Kuramı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Meriç, C. (2007). Mağaradakiler. İstanbul: Sena Yayınları.
- Merrij, J. (1989). The Dialectic In Journalism: Toward a responsible use of Press Freedom. basım yeri bilinmiyor:Barton Rouge: Louisiana State University Press. İnceoğlu, Y. G., 2004. Medya Eleştirileri. Uluslararası Medya. İstanbul: Der Yayınları.
- Meydan Larousse. (1973). Büyük Lugat ve Ansiklopedi. İstanbul: Meydan Yayınları.

- Mills, C. W. (1974). İktidar Seçkinleri. (Çev: Ünsal O.) İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Murdock, G. (1999). Medya, İktidar, İdeoloji. 2. Baskı. Ankara: Ark Yayınevi.
- Mutlusu, F. A. (2001). Yönetmel Yapıların Oluşumunu ve Netliğini Belirleyen Etkenler. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3),
- Nişanyan, S. (2004). Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, İstanbul Gözden Geçirilmiş 2. Basım. İstanbul: Adam Yayınları.
- Özdemir, C. (2003). Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim. İstanbul: Doğan Yayınevi.
- Öztürk, S. (2006). Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler. İstanbul: Galatasaray İletişim.
- Parla, T. (1986). Demokrasi, Anayasalar, Partiler ve Türkiye'nin Siyasal Rejimi Üzerine Yazılar. İstanbul: Onur Yayınları. s:
- Radio-Television News Directors Association & Foundation. (2003).. Çev: Seda Tutu: 24 Eylül 2001
- Şevkat, U. (2008). Sansür Tanımı Çerçevesinde İliştirilmiş Gazetecilik. Görüşme: 04.03.2008
- Taner, A. ve Yayla, A. (2018). Liberteryen Teoride Özgürlüğün ve Siyasetin Sınırları. Liberal Düşünce Dergisi, 23(91-92), s:7-51.
- Tılınç, D. L. (1998). Utanıyorum Ama Gazeteciyim. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tılınç, D. (2003). Türkiye'de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: ÇGD Yayınları.
- Tocqueville, D. A. (1994). Amerika'da Demokrasi. (Çev: İhsan Sezai, Fatoş Dilber). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Trager, R ve Dickerson, D. (2003). 21.Yüzyılda İfade Hürriyeti. (Çev: A. Nuri Yurdusev). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- Trenchard, J. ve Gordon, T. (2008). Güç ve Özgürlük Üzerine. Erişim adresi: www.diclehukuk.com: Erişim tarihi: 02.02.2008.
- Türk Dil Kurumu. (1983). Türkçe Sözlük. Ankara,
- Üçer, A. R. (2007). Arayış. Erişim adresi: www.guvercinevi.net, Erişim tarihi: 12.01.2007.
- Üstlek, M. (2007). Türk Basın İle İngiliz Basının Tekelleşme ve Sahiplik Kavramları Altında İncelenmesi ve Karşılaştırılması. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Vural, S. (1994). Kitle İletişim Denetim Stratejileri. Ankara: Bilim Yayınları.
- Yumlu, K. (1994). Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları. İzmir: Nam Basım.